

Technická univerzita v Liberci

FAKULTA PŘÍRODOVĚDNĚ-HUMANITNÍ A PEDAGOGICKÁ

Katedra: Geografie
Studijní program: Geografie
Studijní obor: Aplikovaná geografie

VYBRANÉ DEMOGRAFICKÉ ANALÝZY NAD TEMATICKÝMI MAPAMI
LIBERECKÉHO KRAJE Z HLEDISKA PROSTOROVÉ ORGANIZACE VYBRANÝCH
ŠKOLSKÝCH ZAŘÍZENÍ

SELECTED DEMOGRAPHIC ANALYSIS OF THEMATIC MAPS OF THE
LIBEREC REGION IN TERMS OF SPATIAL ORGANIZATION OF SELECTED
SCHOOL FACILITIES

Bakalářská práce: 2012-FP-KGE-035

Autor:
Tereza SLAVOTÍNKOVÁ

Podpis:

Vedoucí práce: doc. RNDr. Branislav Nižnanský, CSc.

Počet

stran	grafů	obrázků	tabulek	pramenů	příloh
58	0	25	0	26	0

V Liberci dne:

TECHNICKÁ UNIVERZITA V LIBERCI
Fakulta přírodovědně-humanitní a pedagogická
Akademický rok: 2011/2012

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: Tereza Slavotínková
Osobní číslo: P09000184
Studijní program: B1301 Geografie
Studijní obor: Aplikovaná geografie
Název tématu: Vybrané demografické analýzy nad tematickými mapami Libereckého kraje z hlediska prostorové organizace vybraných školských zařízení
Zadávající katedra: Katedra geografie

Z á s a d y p r o v y p r a c o v á n í :

CÍLE: Demografický vývoj kraje a jeho dopady do vzdělávací soustavy zejména s ohledem na předškolní vzdělávání. Zájmové území bude Liberecký kraj. Vývoj počtu dětí v předškolních vzdělávacích zařízeních v komparaci s vývojem počtu žáků základních škol od roku 2000. Prognózy budoucího vývoje počtu dětí v předškolních vzdělávacích zařízeních a počtu žáků základních škol.

METODY: Získávání dat a práce s literaturou a terénními zdroji. Statistické vyhodnocení. Grafické a mapové výstupy.

Rozsah grafických prací:

Rozsah pracovní zprávy:

Forma zpracování bakalářské práce: tištěná

Seznam odborné literatury:

SYROVÁTKOVÁ, Jaroslava. Cestovní ruch v Libereckém kraji. Vyd. 1. Liberec : Technická univerzita, 2011. 156 s. ISBN 978-80-7372-704-8 (brož.).

Demografický, sociální a ekonomický vývoj Libereckého kraje 2000-2004 : vybráno z analýzy. Liberec : Český statistický úřad, Krajská správa Liberec, 2006. 40 s. ISBN (brož.).

Demografický vývoj Libereckého kraje. Liberec : Český statistický úřad. Liberec, 2005. 110 s. Souborné informace. Informace o regionech, městech a obcích ; roč. 2005. ISBN 80-250-1097-X (brož.).

Statistická ročenka Libereckého kraje. Liberec. Český statistický úřad, 2010. 208s.

Atlas školství. Brno : P.F. art, [2002]-. sv.

Ústav pro informace ve vzdělávání [online]. 2011 [cit. 2011-10-17]. Statistické ročenky školství, výkonové ukazatele. Dostupné z WWW: <<http://toiler.uiv.cz/rocenka/rocenka.asp>>.

Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy [online]. 2011 [cit. 2011-10-17]. Rejstřík škol. Dostupné z WWW: <<http://rejskol.msmt.cz/>>.

Vedoucí bakalářské práce:

doc. RNDr. Branislav Nižnanský, CSc.

Katedra geografie

Datum zadání bakalářské práce:

18. října 2011

Termín odevzdání bakalářské práce:

27. dubna 2012

doc. RNDr. Miroslav Brzezina, CSc.

děkan

L.S.

RNDr. Jaroslav Vávra, Ph.D.

zástupce vedoucího katedry

V Liberci dne 18. října 2011

ČESTNÉ PROHLÁŠENÍ

Název práce: Vybrané demografické analýzy nad tematickými mapami Libereckého kraje z hlediska prostorové organizace vybraných školských zařízení.

Jméno a příjmení autora: Tereza SLAVOTÍNKOVÁ

Osobní číslo: P09000184

Byla jsem seznámena s tím, že na mou bakalářskou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon), ve znění pozdějších předpisů, zejména § 60 – školní dílo.

Prohlašuji, že má bakalářská práce je ve smyslu autorského zákona výhradně mým autorským dílem.

Beru na vědomí, že Technická univerzita v Liberci (TUL) nezasahuje do mých autorských práv užitím mé bakalářské práce pro vnitřní potřebu TUL.

Užiji-li bakalářskou práci nebo poskytnu-li licenci k jejímu využití, jsem si vědoma povinnosti informovat o této skutečnosti TUL; v tomto případě má TUL právo ode mne požadovat úhradu nákladů, které vynaložila na vytvoření díla, až do jejich skutečné výše.

Bakalářskou práci jsem vypracovala samostatně s použitím uvedené literatury a na základě konzultací s vedoucím bakalářské práce a konzultantem.

Prohlašuji, že jsem do informačního systému STAG vložila elektronickou verzi mé bakalářské práce, která je identická s tištěnou verzí předkládanou k obhajobě a uvedla jsem všechny systémem požadované informace pravdivě.

V Liberci dne: 27. 04. 2012

Tereza SLAVOTÍNKOVÁ

PODĚKOVÁNÍ

Na tomto místě bych ráda poděkovala vedoucímu mé práce, doc. RNDr. Branislavu Nižnanskému, za čas, který mi věnoval při konzultačních hodinách, za podporu a cenné poskytnuté rady. Dále bych chtěla poděkovat panu Leošovi Křečkovi z Krajského úřadu Libereckého kraje, který mi poskytl data potřebná pro zhotovení vlastních mapových výstupů.

Zároveň bych ráda poděkovala rodině a nejbližším známým za podporu nejen při psaní bakalářské práce, ale i v průběhu celého studia.

ANOTACE

Bakalářská práce obsahuje demografické analýzy nad tematickými mapami Libereckého kraje. Tematické mapy jsou zaměřeny především na obyvatelstvo a školská zařízení. Dále je v práci popsána charakteristika kraje, která je upravená vzhledem k tématu práce. Je zde zjednodušeně popsán i systém školství, který je zaměřen především na mateřské a základní školy, stejně tak jako bakalářská práce. Popsán je i demografický vývoj kraje a jeho dopady do vzdělávací soustavy. Výsledkem práce jsou poté právě demografické analýzy nad tematickými mapami, které jsou rozděleny na mapy již existující (např. mapy z Atlasu Krajiny ČR, 2009) a na mapy, které byly vytvořeny v prostředí GIS, za účelem vzniku této práce.

Klíčová slova: demografické analýzy, tematické mapy, demografie, mateřské školy, základní školy

ANNOTATION

This thesis mainly contains of the demographic analysis of thematic maps of the Liberec Region. Thematic maps are especially focused on population and educational facilities. The thesis describes characteristics of the Liberec Region which are adapted for the purpose of this thesis. There's also a simplified system of education which is concentrated mainly on kindergartens and basic schools. Demographics and its impact on the educational system is also described herein. The results of the thesis are demographic analysis of thematic maps which are divided into pre-existing maps (eg. mapy Atlasu Krajiny ČR, 2009) and maps that were created in the GIS in order to create this work.

Keywords: demographic analysis, thematic maps, demography, kindergartens, basic schools

OBSAH

SEZNAM OBRÁZKŮ	9
SEZNAM ZKRATEK	11
ÚVOD	12
1. ZÁKLADNÍ CHARAKTERISTIKA LIBERECKÉHO KRAJE	13
1.1 VYMEZENÍ ÚZEMÍ.....	13
1.2 ČLENĚNÍ KRAJE, STRUKTURA OSÍDLENÍ.....	14
1.3 DOPRAVA.....	16
1.4 TRH PRÁCE, NEZAMĚSTNANOST	19
1.5 ZDRAVOTNICTVÍ	20
1.6 SOCIÁLNÍ ZABEZPEČENÍ	22
2. SYSTÉM ŠKOLSTVÍ V LIBERECKÉM KRAJI	23
2.1 PŘEDŠKOLNÍ VZDĚLÁVÁNÍ	24
2.2 ZÁKLADNÍ VZDĚLÁVÁNÍ	25
2.3 STŘEDNÍ VZDĚLÁVÁNÍ, VYŠŠÍ ODBORNÉ VZDĚLÁVÁNÍ A VYSOKOŠKOLSKÉ VZDĚLÁVÁNÍ	26
2.4 FINANCOVÁNÍ REGIONÁLNÍHO ŠKOLSTVÍ.....	28
3. DEMOGRAFICKÝ VÝVOJ LIBERECKÉHO KRAJE.....	30
3.1 POPULACE, OBYVATELSTVO, STRUKTURA OBYVATELSTVA.....	31
3.2 VÝVOJ POČTU OBYVATEL V LIBERECKÉM KRAJI OD ROKU 1960 DO ROKU 2005	32
3.3 TENDENCE DEMOGRAFICKÉHO VÝVOJE V LIBERECKÉM KRAJI	36
3.4 STÁRNUTÍ POPULACE	38
3.5 POPULAČNÍ PROGNÓZY A PROJEKCE.....	40
4. DOPADY DEMOGRAFICKÉHO VÝVOJE DO VZDĚLÁVACÍ SOUSTAVY	42

4.1	DEMOGRAFICKÝ VÝVOJ A PŘEDŠKOLNÍ VZDĚLÁVÁNÍ.....	43
4.2	DEMOGRAFICKÝ VÝVOJ A ZÁKLADNÍ VZDĚLÁVÁNÍ.....	45
5.	DEMOGRAFICKÉ ANALÝZY NAD TEMATICKÝMI MAPAMI LIBERECKÉHO KRAJE	47
5.1	DEMOGRAFICKÉ ANALÝZY MATEŘSKÝCH ŠKOL NAD TEMATICKÝMI MAPAMI ...	47
5.2	DEMOGRAFICKÉ ANALÝZY ZÁKLADNÍCH ŠKOL NAD TEMATICKÝMI MAPAMI LIBERECKÉHO KRAJE.....	51
6.	ZÁVĚR	55
	LITERATURA.....	56

SEZNAM OBRÁZKŮ

- Obr. 1.1: Mapa Libereckého kraje.
- Obr. 1.2: Administrativní členění kraje.
- Obr. 1.3: Délka silnic Libereckého kraje podle jednotlivých okresů, 2010 .
- Obr. 1.4: Míra registrované nezaměstnanosti v letech 2007 – 2010 (k 31.12).
- Obr. 1.5: Vývoj vybraných ukazatelů ve zdravotnictví, LK v letech 2000 – 2010.
- Obr. 1.6: Vybrané údaje o sociálních službách v Libereckém kraji. 2010.
- Obr. 1.7: Vybrané údaje o vzdělávání v Libereckém kraji za rok 2010.
- Obr. 2.1: Počet a dělení středních škol v roce 2010/2011.
- Obr. 3.1: Demografický vývoj Libereckého kraje v letech 1960-2005.
- Obr. 3.2: Vývoj počtu narozených v LK 1949-2010.
- Obr. 3.3: Vývoj počtu obyvatel Libereckého kraje podle obcí v letech 1961-2001.
- Obr. 3.4: Vývoj počtu obyvatel v Libereckém kraji 1990-2010.
- Obr. 3.5: Rodičky podle věkových skupin.
- Obr. 3.6: Typologie úmrtnosti v okresech Libereckého kraje 2001.
- Obr. 3.7: Narození v Libereckém kraji od r. 1949 a demografická projekce.
- Obr. 4.1: Vzdělanostní struktura obyvatel podle okresů Libereckého kraje 1991-2001.
- Obr. 4.2: Vývoj počtu dětí mateřských škol v Libereckém kraji v letech 2002-2010.
- Obr. 4.3: Vývoj počtu dětí základních škol v Libereckém kraji v letech 2002-2010.
- Obr. 5.1: Vývoj počtu žáků v letech 2005-2010 za jednotlivá ORP Libereckého kraje.
- Obr. 5.2: Věkové složení dětí mateřských škol 2010, v jednotlivých ORP Libereckého kraje.
- Obr. 5.3: Věkové složení dětí mateřských škol 2010, v jednotlivých ORP Libereckého kraje.
- Obr. 5.4: Volná místa v mateřských školách v jednotlivých ORP LK za rok 2010.
- Obr. 5.5: Počet žáků základních škol v letech 2005-2010 v jednotlivých ORP LK.

Obr. 5.6: Základní školy v ORP Libereckého kraje 2010, rozdělení na školy prvního stupně a školy dvoustupňové.

Obr. 5.7: Volná místa na základních školách v LK za rok 2010.

SEZNAM ZKRATEK

GIS	-	Geografický informační systém
UIV	-	Ústav pro informace ve vzdělávání
ČSÚ	-	Český statistický úřad
LK	-	Liberecký kraj
MSMT	-	Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy České republiky

Úvod

Bakalářská práce je zaměřena na demografické analýzy Libereckého kraje nad tematickými mapami především z hlediska prostorové organizace mateřských a základních škol, což je zároveň i jejím hlavním cílem. K tomuto cíli budou tedy zapotřebí tematické mapy. Ty budou použity jednak již existující a potom také mapy vytvořené v prostředí GIS. Nad těmito mapami budou následně vytvářeny demografické analýzy.

K realizaci tohoto cíle je nutné rozdělit si práci na další dílčí cíle. Jako první dílčí cíl je zvoleno důkladné prozkoumání existujících zdrojů, a to jak tištěných, tak internetových. Je také důležité ujasnit si klíčové pojmy a podat nezbytné informace pro pochopení řešené problematiky.

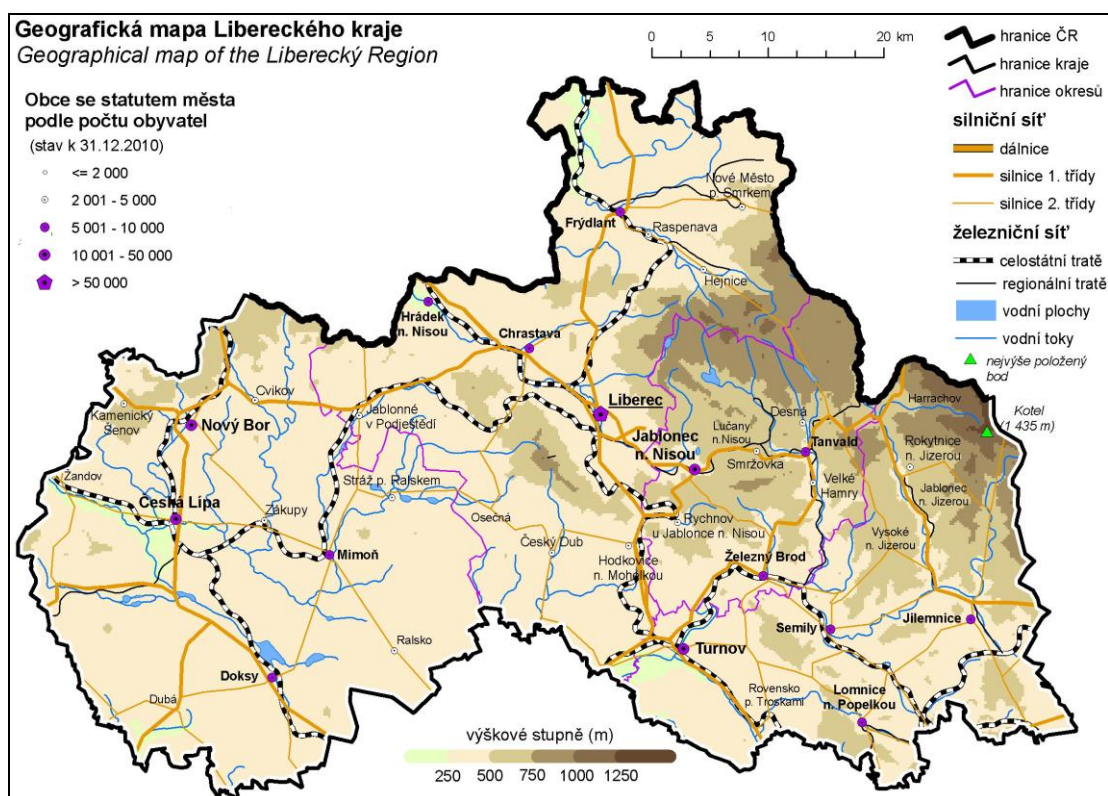
Dalším dílčím cílem je podat základní informace o Libereckém kraji, vymezit území, popsat členění kraje a popsat odvětví, která souvisí s tématem práce (doprava, trh práce, zdravotnictví, sociální péče). Kvůli tomu, že se práce zaměřuje na základní a mateřské školy, je nezbytné zjednodušeně popsat i systém školství v ČR, který bude zaměřen především na základní a mateřské školy. Velice důležitým cílem je popis demografického vývoje kraje, charakteristika základních demografických pojmů a celkové uvedení do problematiky vývoje obyvatelstva Libereckého kraje. Poté je důležité představit souvislost demografického vývoje s vývojem předškolního a základního vzdělávání. Po splnění těchto cílů bude možné sestavit prognózy budoucího počtu dětí mateřských a základních škol a zároveň se přesunout k hlavnímu cíli, čili demografickým analýzám.

1. Základní charakteristika Libereckého kraje

Vzhledem k tomu, že je práce zaměřena na demografické analýzy a školství, neдрží se klasické geografické struktury a popisuje ty části, které jsou pro téma klíčové. Tato kapitola tedy bude obsahovat vymezení území, členění kraje, sídelní strukturu, charakteristiku zdravotnictví, trhu práce či sociálního zabezpečení a v neposlední řadě bude analyzovat i dopravu. Všechny tyto složky totiž svým způsobem nějak souvisí se vzděláním či demografickým vývojem. Změny v počtu narozených dětí postupně ovlivňují vzdělanostní strukturu obyvatelstva a vzdělání obecně, promítají se i do oblasti zaměstnanosti a trhu práce a v neposlední řadě se promítnou v oblasti zdravotnictví, sociální péče až k oblasti důchodových systémů (Hulík, Tesárková, 2009).

1.1 Vymezení území

Územní rozsah práce je dán Libereckým krajem. Kraj jako takový vznikl v roce 2000. Je jedním ze 14 krajů v ČR a leží na samotném jejím severu. Z pohledu fyzické geografie se jedná o území České kotliny, Jizerských hor, západních Krkonoš a východní části Lužických hor. Na východě sousedí kraj s Královéhradeckým krajem, na jihu sousedí s krajem Středočeským a na západě s krajem Ústeckým. Na severozápadě ho lemuje státní hranice s Německem a Polskem o délce 150 km. Co se týká Polska, hranice je dlouhá 130 km a hranice s Německem zaujímá délku 20 km. Kraj by se dal označit za převážně hornatý. Výšková členitost odpovídá charakteristikám pahorkatiny. Nejvyšším bodem je vrchol Kotel (1 435 m), který se nachází nedaleko Harrachova v okrese Semily. Naopak nejnižší bod leží v okrese Liberec v místě, kde řeka Smědá opouští území ČR. Za nejznámější vrchol kraje se považuje Ještěd (1 012 m). Klima v kraji se liší. V severovýchodní oblasti spadá klima do lehce chladné oblasti. Západní a jihozápadní část spadá do mírně teplé oblasti (Syrovátková, 2011).

Obr. 1.1: Mapa Libereckého kraje. Zdroj: Statistická ročenka Libereckého kraje 2011.

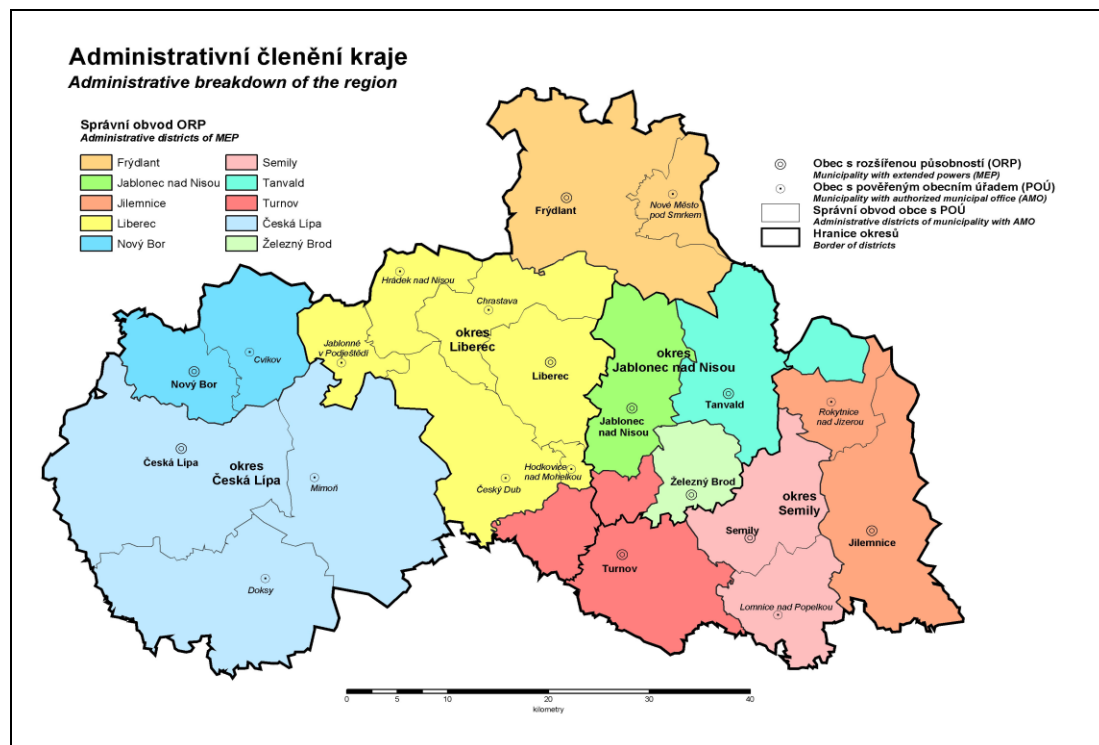
1.2 Členění kraje, struktura osídlení

Podle Syrovátkové (2011) se jedná o nejmenší kraj v celé republice s výjimkou Hlavního města Prahy. Zabírá pouhé 4 % území ČR, což je 3 163 km². Území kraje je administrativně členěno do čtyř okresů: Česká Lípa, Jablonec nad Nisou, Liberec a Semily. Na jeho katastru se nachází celkem 215 obcí, které se dále člení na 764 sídel. Na jednu obec připadá v průměru 2 000 obyvatel, což se dá označit za lehký nadprůměr vzhledem k tomu, že v ČR je to přibližně 1 648 obyvatel. Ze všech obcí v Libereckém kraji jich má 38 statut města a ze správního hlediska je kraj rozdělen na 10 obcí s rozšířenou působností (ORP): Česká Lípa, Frýdlant, Jablonec nad Nisou, Jilemnice, Liberec, Nový Bor, Semily, Tanvald a Železný Brod a dále také ještě na 21 obcí s pověřeným obecním úřadem (OPÚ): Český Dub, Cvikov, Doksy, Hodkovice nad Mohelkou, Hrádek nad Nisou, Chrastava, Jablonné v Podještědí, Lomnice nad Popelkou, Mimoň, Nové Město pod Smrkem, Rokytnice nad Jizerou, Turnov a samozřejmě všechny ORP (obr. 1.2). Liberecký kraj tvoří spolu s kraji Královéhradeckým a Pardubickým NUTS II Severovýchod, který je jak rozlohou, tak i

počtem obyvatel největší v ČR. V současnosti je kraj součástí urbanizovaného pásu, který spojuje severní Evropu a Berlín s Prahou, Vídní a jihovýchodní Evropou. Při pohledu na Liberecký kraj je možné označit některé oblasti za periferní vzhledem k jejich odlehlosti a ztížené dostupnosti. Například Frýdlantský výběžek, Jizerské hory, bývalý vojenský prostor Ralsko, ale i část okresu Semily. Na druhé straně se zde nachází například aglomerace Liberce a Jablonce nad Nisou, která je výborně silničně dostupná. Krajské město Liberec leží asi 100 km od hlavního města Prahy, dále pak není o nic víc vzdáleno od ostatních koncentrací obyvatelstva (Ústí nad Labem, Hradec Králové, Drážďany, Wrocław), ale neprochází tudy žádný stěžejní dopravní tah. Struktura osídlení¹ vznikala v rámci dlouhodobého historického vývoje. Díky centralizaci všech oblastí lidské činnosti byla do roku 1990 oslabena tradiční funkce venkovského prostoru, pokud nepočítáme funkci zemědělskou. Střediskové obce se staly venkovskými centry, na úkor toho ale zůstává vybavenost a úroveň ostatních venkovských sídel mimo pozornost centrální správy. S rozvojem průmyslu a městské výstavby začaly venkovské domy daleko více sloužit k rekreaci, tudíž plnily funkci tzv. druhého bydlení. Podíl městského obyvatelstva stoupal a venkov se začal pomalu vyliďňovat. Po roce 1990 dochází k dezintegraci obcí a o rok později se jejich počet navýšil o 28 na 197 obcí. V souvislosti s přechodem na tržní hospodářství dochází k úpadku zájmu bydlení v průmyslových centrech a obyvatelstvo se přesouvá zpět do periferií. Po roce 2000 se ekonomicky silnější obyvatelstvo přesouvá do venkovských oblastí a opouští město i jeho satelitní zázemí. Tím získává venkovský prostor zpět svou

¹ Krajská správa ČSÚ v Liberci. 2006. Populační analýza Libereckého kraje. [Online]. Dostupné z: [www.liberec.cz/so.cz/xl/edicniplan.nsf/t/0E002A2666/\\$File/22.doc](http://www.liberec.cz/so.cz/xl/edicniplan.nsf/t/0E002A2666/$File/22.doc)

obytnou funkci. V souvislosti s tím je pravděpodobné, že tento prostor opět nabude vybavenosti a podmínek pro život.

Obr. 1.2: Administrativní členění kraje. Zdroj: Statistická ročenka Libereckého kraje 2010.

1.3 Doprava

Jak dále popisuje Syrovátková (2011), na území Libereckého kraje můžeme nalézt tři typy dopravy. Jedná se o dopravu leteckou, silniční a železniční. **Letecká doprava** ale nemá tak velký význam pro kraj a zároveň má nulový význam pro tuto práci. Další doprava je **doprava silniční**, která nabývá v kraji daleko většího významu i vzhledem k tématu práce, jelikož žáci k dopravě do škol v kraji silniční dopravu hojně

používají. Na vedení dopravní infrastruktury² a údržbu během celého roku má vliv právě terén, na kterém se rozprostírá několik pohoří. Současná úroveň silniční sítě a sítě místních komunikací se dá označit za nevyhovující jak kapacitně, tak technicky. Liberecký kraj se nachází mezi dvěma dálničními tahy: D8 (Praha – Ústí nad Labem – státní hranice s Německem – Drážďany) a D11 (Praha – Hradec Králové – Náchod – státní hranice s Polskem). Na území kraje se nacházejí dvě rychlostní komunikace R10 a R35. Další silnice jsou pak silnice první, druhé a třetí třídy. Pro větší představu o délce silnic v Libereckém kraji je předložena tabulka, která zobrazuje délku silnic v Libereckém kraji podle jednotlivých okresů (Obr. 1.3).

Okres	Délka silnic	I. třída	II. třída	III. třída	rychlostní silnice
LK celkem	2425	333	487	1606	22
Jablonec nad Nisou	445	64	40	341	-
Liberec	709	111	117	481	20
Semily	620	61	188	371	2
Česká Lípa	651	97	142	414	-

Obr. 1.3: Délka silnic Libereckého kraje podle jednotlivých okresů, 2010 (km). Zdroj: Statistická ročenka Libereckého kraje 2010

Poslední druh dopravy, kterou práce obsahuje, je **doprava železniční**. Železniční síť započala v Libereckém kraji již v roce 1859, kdy byla zprovozněna trať

² Krajská správa ČSÚ v Liberci. 2009. Analýza stavu dopravy na území Libereckého kraje. [Online]. Dostupné z: <http://www.kraj-lbc.cz/public/doprava/analizaLK09/22.html>

Pardubice – Hradec Králové – Jaroměř – Stará Paka – Semily – Železný Brod – Turnov – Liberec – Hrádek nad Nisou – Zittau. Tato trasa vznikla z důvodu vytvoření přímého spojení německých zemí a severních Čech s Vídní. V současnosti a zároveň v porovnání s ostatními kraji není železniční doprava v Libereckém kraji nijak významná. Kraj není napojen na tzv. národní železniční koridory a tratě nejsou ani elektrizovány ani zdvojkolejňeny. Do roku 2030 by se však situace měla zlepšit, viz projekt LIBRAIL (Regiony ČR/Liberecký kraj, 2010). Důležité je potom zmínit i veřejnou osobní dopravu, která je v rámci LK zajištěna mnohými dopravními systémy a dopravci (zpravidla se jedná o železnici nebo autobus). V současnosti dochází k zavádění integrovaných dopravních systémů. V tomto případě je řešena dopravní obslužnost, u které je velice dobré, aby správně fungovala, protože to mnohdy bývá nejsnadnější způsob dopravy pro jedince bez vlastního dopravního prostředku. Úkolem dopravní obslužnosti³ je zajištění dopravy do škol, zaměstnání, úřadů, zdravotnických zařízení, k soudům či za kulturou, přičemž by měla být zajištěna i doprava zpět. Logicky je dopravní obslužnost zajištěna ve všech obcích kraje, v určitých místech frekventovaněji než v jiných. Pozitivně však nelze hodnotit dopravní obslužnost ve dnech pracovního klidu, kdy v mnoha obcích žádná není. Nejznámějším provozovatelem železniční dopravy jsou České Dráhy a nejznámější provozovatelé autobusové dopravy jsou: ČSAD Liberec, a.s., ČSAD Jablonec nad Nisou, a.s., ČSAD Semily, a.s. a ČSAD BUS Ústí nad Labem.

³ Krajská správa ČSÚ v Liberci. 2009. Analýza stavu dopravy na území Libereckého kraje. [Online]. Dostupné z: <http://www.kraj-lbc.cz/public/doprava/analyzaLK09/22.html>

1.4 Trh práce, nezaměstnanost

V Libereckém kraji převažuje především průmyslová výroba, z čehož nejvýznamnější odvětví jsou sklářský, bižuterní, textilní a oděvní průmysl a strojírenství. Textilní průmysl, který byl minulých dvacet let tradicí, již ztratil své postavení, stejně tak jako průmysl sklářský a bižuterní, který vlivem hospodářské krize upadá. Zemědělství můžeme označit pouze za doplňkové odvětví, přičemž se zde pěstují hlavně obiloviny a pícniny. K nezanedbatelnému odvětví patří i cestovní ruch.⁴ Regionální hrubý domácí produkt⁵ vykazoval do roku 2007 rostoucí vývoj, kdy výjimkou bylo pouze období mezi roky 2002 a 2003, kdy jeho hodnota poklesla o 3,4 %. Začátkem roku 2008 se však tento makroekonomický ukazatel snížil o 1,6 % oproti roku 2007. Celkový podíl Libereckého kraje na celorepublikovém HDP klesl poprvé od roku 1995 pod hranici 3 %. Na konci roku 2010 mělo v Libereckém kraji své sídlo registrováno 117 230 ekonomických subjektů. Oproti minulým letem tento počet vzrůstá. Nejvíce subjektů působilo v oblastech velkoobchodu, maloobchodu, oprav a údržby motorových vozidel. Podíváme-li se na počet zaměstnanců, téměř 90 % ekonomických subjektů nemělo žádné zaměstnance, či o nich nebyl údaj známý. Pouze 12 podniků vykazalo více než 1000 zaměstnanců.

⁴ Krajská správa ČSÚ v Liberci. 2006. Analýza Libereckého kraje. [Online]. Dostupné z: www.kraj-lbc.cz/.../priloha_c2_sur_lk_analyza_lk_1539d81e3d.rtf

⁵ ČSÚ. 2011. Základní tendence demografického, sociálního a ekonomického vývoje Libereckého kraje v roce 2010. [Online]. Dostupné z: [http://www.scitani.cz/csu/2011edicniplan.nsf/t/FD00445038/\\$File/51136411.pdf](http://www.scitani.cz/csu/2011edicniplan.nsf/t/FD00445038/$File/51136411.pdf)

rok	%
2007	6,05
2008	6,95
2009	11,24
2010	10,54

Obr. 1.4: Míra registrované nezaměstnanosti v letech 2007 – 2010 (k 31.12.). Zdroj: Krajská správa ČSÚ v Liberci, upravené.

Zatímco v letech 2007-2008 činila nezaměstnanost v Libereckém kraji, tak jako v celé ČR, 6 až 7 %, v roce 2009 nastal zlom, kdy se situace rapidně zhoršila a nezaměstnanost narostla téměř dvojnásobně. Tento jev měla za následek krize, která začala v USA kolem roku 2006 a v roce 2009 její následky pocítila i Česká republika včetně Libereckého kraje (Obr. 1.4). I v Libereckém kraji obecně platí, že převládá více nezaměstnaných žen než mužů ⁶.

1.5 Zdravotnictví

Síť zdravotnických zařízení je od roku 2006 ustálená. Podle Statistických ročenek LK (2007-2010) zdravotnické vybavení v Libereckém kraji zahrnuje 8 nemocnic (Krajská nemocnice Liberec, p.o., Nemocnice Frýdlant, p.o., Nemocnice s poliklinikou Česká Lípa, p.o., Nemocnice Jablonec nad Nisou, p.o., Nemocnice Tanvald, s.r.o., Městská nemocnice Turnov, p.o., Nemocnice s poliklinikou v Semilech,

⁶ ČSÚ. 2011. Základní tendence demografického, sociálního a ekonomického vývoje Libereckého kraje v roce 2010. [Online]. Dostupné z: [http://www.scitani.cz/csu/2011edicniplan.nsf/t/FD00445038/\\$File/51136411.pdf](http://www.scitani.cz/csu/2011edicniplan.nsf/t/FD00445038/$File/51136411.pdf)

p.o., Masarykova městská nemocnice Jilemnice, p.o.) a 4 odborné léčebné ústavy. Vůbec nejvýznamnějším zdravotnickým zařízením Libereckého kraje je Krajská nemocnice Liberec. V kraji se nachází i jedno nadregionální zařízení a to Ústav chirurgie ruky a plastické chirurgie ve Vysokém nad Jizerou. Také zde nalezneme dvě lázeňská střediska (Lázně Libverda a Lázně Kundratice).

V současnosti se nám jako problém ve zdravotnické péči může jevit spíše nedostačující počet odborných pracovních sil⁷, jako jsou praktičtí lékaři a specialisté. Mnoho lékařů si v dnešní době připadá po finanční stránce velice slabě ohodnoceno a tak se často stává, že po absolvování vysoké školy míří za prací spíše do zahraničí, kde je o ně nejenom zájem, ale jsou zde i daleko lépe finančně ohodnocováni. Nicméně oproti roku 2000, kdy působilo v LK necelých 1400 lékařů, v roce 2010 se tento počet navýšil více jak o 200 lékařů (Obr. 1.5).

	2000	2005	2010
Lékaři	1374	1456	1620
Obyv. na 1 lékaře	312	294	271
Nemocnice	10	8	8
Léčebné ústavy	10	6	4

Obr. 1.5: Vývoj vybraných ukazatelů ve zdravotnictví, LK v letech 2000 - 2010. Zdroj: Statistická ročenka Libereckého kraje 2005-2010, upravené.

⁷ Krajská správa ČSÚ v Liberci. 2006. Analýza Libereckého kraje. [Online]. Dostupné z: www.kraj-lbc.cz/.../priloha_c2_sur_lk_analyza_lk_1539d81e3d.rtf

1.6 Sociální zabezpečení

Sociální zabezpečení⁸ je v Libereckém kraji zaměřeno především na péči o staré občany. Toto platí zároveň i pro celou ČR. V Libereckém kraji existuje síť domovů pro seniory a také síť domů s pečovatelskou službou. Nesmíme opomenout ani sociální péči pro mládež, kde dominantní místo zabírá Jedličkův ústav. Dále se zde nachází několik azylových zařízení a krizových center, které se soustředí na léčbu, ale i prevenci různých závislostí. V kraji nalezneme 16 domů pro seniory, 81 domů s pečovatelskou službou a 13 domů pro osoby zdravotně postižené (Obr. 1.6).

Domovy pro seniory	16
Domy s pečovatelskou službou	81
Domy pro osoby zdravotně postižené	13

Obr. 1.6: Vybrané údaje o sociálních službách v Libereckém kraji. 2010. Zdroj: Statistická ročenka Libereckého kraje 2011.

⁸ Krajská správa ČSÚ v Liberci. 2006. Analýza Libereckého kraje. [Online]. Dostupné z: www.kraj-lbc.cz/.../priloha_c2_sur_lk_analyza_lk_1539d81e3d.rtf

2. Systém školství v Libereckém kraji

Vzdělání je velice důležitá součást našeho života, protože díky němu se může rozvíjet naše osobnost i schopnosti a následně nám umožňuje osobnostní růst a v neposlední řadě má vliv na kvalitu našeho života. Prostřednictvím škol nezískáváme pouze různé úrovně vzdělání, ale osvojujeme si také morální a mravní zásady a stanovujeme si vlastní hodnoty nutné pro výkon budoucího povolání.⁹

Na území Libereckého kraje se nacházejí jak mateřské školy, tak i školy základní, střední a vysoké školství je zde zastoupeno v podobě Technické univerzity, která sídlí v krajském městě Liberec. Mateřských škol se zde nachází 228 a celkem je navštěvuje 14 329 dětí. Základní školy jsou zastoupeny počtem 207 a navštěvuje je 35 206 žáků, středních škol je v kraji 53 a studuje v nich 20 236 žáků. Dále jsou na území kraje ještě vyšší odborné školy, konkrétně jich je 8 a celkově je navštěvuje 521 studentů a nakonec již zmiňovaná Technická univerzita v Liberci, kterou navštěvuje 12 814 studentů (Obr. 1.7).

⁹ ČSÚ. 2005. Školství. [Online], Dostupné z: [czso.cz/xl/edicniplan.nsf/t/0E003E3738/\\$File/44.doc](http://czso.cz/xl/edicniplan.nsf/t/0E003E3738/$File/44.doc)

Typ zařízení	Počet objektů	Počet dětí/žáků/studentů
Mateřské školy	228	14 329
Základní školy	207	35 206
Střední školy	53	20 376
Vyšší odborné školy	8	521
Vysoké školy	1	12 814

Obr. 1.7: Vybrané údaje o vzdělávání v Libereckém kraji za rok 2010. Zdroj: Statistická ročenka Libereckého kraje 2011.

2.1 Předškolní vzdělávání

„Předškolní vzdělávání podporuje rozvoj osobnosti dítěte předškolního věku, podílí se na jeho zdravém citovém, rozumovém a tělesném rozvoji a na osvojení základních pravidel chování, základních životních hodnot a mezilidských vztahů. Vytváří základní předpoklady pro pokračování ve vzdělávání, napomáhá vyrovnávat nerovnoměrnosti vývoje dětí před vstupem do základního vzdělávání a poskytuje speciálně pedagogickou péči dětem se speciálními vzdělávacími potřebami.“¹⁰

UIV (2010) definuje mateřské školy zpravidla jako samostatné právní subjekty, jejichž zřizovatelem je buď obec nebo svazky obcí. Vzdělání se řídí školským zákonem,

¹⁰ UIV. 2009/2010. Struktury systémů vzdělávání a odborné přípravy v Evropě. [Online]. Dostupné z: http://eacea.ec.europa.eu/education/eurydice/documents/eurybase/structures/041_CZ_CS.pdf

vyhláškou o předškolním zařízení a některými dalšími vyhláškami. Mateřské školy také mohou vybírat od rodičů poplatek ve výši až poloviny neinvestičních nákladů vynaložených na jedno dítě. Toto platí pouze u mateřských škol, ve kterých je zřizovatel obec. V soukromých a církevních zařízeních je tento poplatek neomezený. Poslední předškolní rok je ve veřejných a státních mateřských školách bez poplatku. Zařízení předškolního vzdělávání jsou především pro děti ve věku 3-6 let. Díky platné legislativě jsou však do těchto zařízení přednostně přijímány děti, které jsou v posledním roce před zahájením povinné školní docházky. Obec je povinna zajistit dítěti, které má v místě obce trvalé bydliště, rok před zahájením povinné školní docházky umístění v mateřské škole. Zařízení pro děti mladší tří let jsou jesle. Jejich zřizovateli jsou zpravidla velké obce, ale po roce 1990 počet jeslí výrazně klesl a v Libereckém kraji se jedná spíše o výjimky. Pokud školky disponují volnými kapacitami, mohou sem být přijímány i děti, které jsou mladší tří let. V současné době také roste počet dětí, které mají povinnou školní docházku odloženou, což vede k důslednému ověřování nutnosti odkladů povinné školní docházky a zároveň k jejich snižování.

V předškolním vzdělávání byl zaznamenán zvýšený počet zájemců, a tedy navyšování kapacit mateřských škol. Celkové kapacity mateřských škol jsou v Libereckém kraji nejvyšší od roku 1996 a zároveň jsou jejich kapacity soustředěny do menšího počtu škol, čímž se samozřejmě zvyšuje efektivita ve využívání finančních prostředků, které jsou poskytovány ze státního rozpočtu. Ve školním roce 2010/2011 bylo na území Libereckého kraje celkem 228 mateřských škol poskytujících předškolní vzdělávání. V porovnání se školním rokem 2009/2010 byl možný pozorovat opětovný nárůst a to o 4,4 % v počtu dětí a 2,8 % v počtu tříd. Ačkoliv se zde nacházejí volné kapacity, které mohou být obsazovány dětmi v okrajových věkových skupinách, tyto kapacity nejsou v kraji rozloženy rovnoměrně, a tudíž toto neplatí pro všechny části. Nerovnoměrné rozložení je ovlivňováno především těmito faktory: hustota osídlení, poloha dané lokality, dopravní obslužnost, možnost zaměstnání rodičů dětí. (Odbor školství, mládeže, tělovýchovy a sportu Krajského úřadu Libereckého kraje, 2011).

2.2 Základní vzdělávání

Jedna z charakteristik základního školství podle ÚIV ve vzdělávání říká, že po předškolním vzdělávání či výchově v rodině nastupuje základní vzdělání. Základní

vzdělávání zahrnuje primární a nižší sekundární vzdělávání. Tím, že se žáci tohoto vzdělání účastní, plní povinnou školní docházku. Základním vzděláním v České republice musí projít prakticky každé dítě, které je ve věku mezi 6–15 lety. Tato školní docházka je povinná v rozsahu devíti let, přičemž platí, že povinnost plnit docházku platí do završení věku 18 let. Jeho hlavním úkolem je pomoci žákům utvářet a rozvíjet své schopnosti a poskytnout žákům základní všeobecné vzdělání, které je zaměřeno především na praktické jednání a na situace blízké životu. Základní škola slouží k přípravě v pokračování ve studiu, ať už na střední škole nebo i dále na vysokých či vyšších odborných školách. Základní vzdělání upravuje školský zákon, který vstoupil v platnost v roce 2005. Délka povinné školní docházky trvá 9 let. Dělí se na první stupeň (1.–5. ročník) a druhý stupeň (6.–9. ročník). Pokud žáci jeví zájem a jejich rodiče to podporují, po splnění přijímacího řízení mohou žáci pokračovat v plnění školní docházky na víceletých gymnáziích. Na výběr mají ze dvou možností, a to buď od šesté nebo od osmé třídy. Vzdělávání ve veřejných a státních základních školách je bezplatné. Žáci, kteří plní povinnou školní docházku, mají tu výhodu, že jim jsou zdarma poskytnuty učebnice a texty, které schválilo ministerstvo školství. Žáci v prvním ročníku a v přípravných třídách učebnice dokonce ani nevracejí a navíc dostávají i základní školní potřeby.

Podle ČSÚ (2009) se v Libereckém kraji nalézají celkem 207 základních škol, z čehož jsou v 99 % škol zřizovatelé obce (od roku 1990). Často se stává, především v menších obcích, že základní škola bývá spojena s mateřskou školou. Základní školy jsou stejně tak jako mateřské školy situovány i v menších městech a obcích.

2.3 Střední vzdělávání, vyšší odborné vzdělávání a vysokoškolské vzdělávání

Práce je zaměřena především na mateřské a základní školy. Z tohoto důvodu je zde uvedena pouze stručná charakteristika dalšího vzdělávání, pro ucelený přehled. V oblasti středoškolského vzdělávání došlo k úbytku žáků kvůli nepříznivému demografickému vývoji. Dochází i k pozvolnému úbytku středních škol. Ve školním roce 2006/2007 se na území kraje nacházelo 61 středních škol, v roce 2008/2009 to už bylo pouze 54 škol a v roce 2010/2011 jejich počet klesl na 53 středních škol (Obr. 1.8).

Střední školy vyučují v oborech gymnázií, středních odborných škol, středních odborných učilišť, odborných učilišť a praktických škol.

Celkem	53
Gymnázia	14
Obory odborného vzdělání	43
Obory nástavbového studia	17

Obr. 2.1: Počet a dělení středních škol v roce 2010/2011. Zdroj: Statistická ročenka Libereckého kraje 2011.¹¹

Vyšší odborné školy je v Libereckém kraji možné studovat pouze denní formou vzdělávání a jejich počet je menší než je průměr České republiky. Podíl počtu studentů vyšších odborných škol ve skupině 19–21 let od roku 2006 klesá trvale a v roce 2010 činil již jen 3 %. Vysoké školství v Libereckém kraji je zastoupeno Technickou univerzitou v Liberci. Univerzita se dělí na 6 fakult: strojní, textilní, přírodovědně humanitní a pedagogická, ekonomická, umění a architektury a fakulta mechatroniky, informatiky a mezioborových studií. K roku 2010/2011 navštěvovalo celou univerzitu 12 814 studentů (Statistická ročenka Libereckého kraje 2011).

¹¹ Počet škol celkem není součtem škol podle jednotlivých oborů, protože školy mohou realizovat svou činnost souběžně v různých oborech vzdělávání.

2.4 Financování regionálního školství

Ondráčková (2008) tvrdí, že systém školství v České republice je rozdělen na 2 základní skupiny, a to přímo řízené školství a regionální školství. Právě skupina regionálního školství je ta, která nás bude zajímat, protože právě do ní spadá jak mateřské, tak i základní vzdělání. Dále sem ještě řadíme středoškolské, vyšší odborné, základní umělecké, zájmové, jazykové a také vzdělání v konzervatořích.

Podle MŠMT financování regionálního školství probíhá buď ze státního rozpočtu nebo z Evropského sociálního fondu. V prvním případě se řídí *Zákonem č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělání* (školský zákon), který upravuje formy a způsoby financování škol. Finance pro školy a školská zařízení, které jsou zřízeny kraji, obcemi a svazky obcí, rozděluje ministerstvo školství. Dalším právním předpisem je *Směrnice Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy ČR č. j.: 28 768/2005-4*, podle které krajský úřad zpracovává krajskou bilanci předpokládaných potřeb a finančních prostředků, které mu ministerstvo rozepsalo. Jedná se o platy, osobní náklady, neinvestiční výdaje, odvody zdravotního a sociálního pojištění a odvody do fondu kulturních a sociálních potřeb. Podle této směrnice může kraj vytvářet rezervy, které jsou vytvářeny v rozmezí od 1 % až do 2,5 % celkového objemu finančních prostředků, které byly ministerstvem vypsány pro kraj pro daný kalendářní rok. Třetím a zároveň posledním právním předpisem, podle kterého se řídí financování regionálního školství státní správou, je *vyhláška č. 492/2005 Sb., o krajských normativech*.

Vzhledem k tomu, že je Česká republika součástí Evropské unie, je zde i možnost čerpání peněz ze strukturálních fondů, především z Evropského sociálního

fondy¹². Tento fond je finančním nástrojem EU pro podporu lidských zdrojů prostřednictvím podpory zaměstnanosti, sociální inkluze, celoživotního vzdělávání a rovných příležitostí. Díky němu může být realizována Evropská strategie zaměstnanosti, na kterou navazuje i Národní rozvojový plán, jehož součástí je dále OP RLZ (Operační program Rozvoj lidských zdrojů), který se zabývá a vymezuje problematiku zaměstnanosti, či rozvoj celoživotního učení se všemi jeho částmi.

¹² Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy České republiky. 2008. Financování regionálního školství. [Online]. Dostupné z: **aplikace**.msmt.cz/doc/KTIVFinancovaniupravene.doc

3. Demografický vývoj Libereckého kraje

Podle Ševčíka (2007) je demografie řecké slovo, které doslova znamená popis obyvatelstva (demos – lid, grafem – popisovat). Slovem demografie rozumíme v širším významu vědu o obyvatelstvu. Tvrdí, že demografii lze definovat jako společenskou vědu zkoumající počet, složení, vývoj a zákonitosti struktury a vývoje obyvatelstva. Demografie je vědou zabývající se reprodukcí obyvatelstva, včetně reprodukčních podmínek a důsledků. Nachází se na rozhraní věd přírodních a společenských.

Demografie souvisí i s ostatními vědami, nejužší vztah má však se statistikou. Statistické údaje jsou totiž pro demografii klíčovým zdrojem. Jedná se o empirický materiál, který je nutný pro samotnou existenci demografie. Demografické údaje dělíme zpravidla do dvou skupin. Údaje o stavu, neboli o velikosti populace a její struktuře podle zajímavých znaků k určitému časovému okamžiku a údaje o pohybu¹³, čímž má Poláková (2010) na mysli zajímavé události, které v populaci nastanou během určitého časového intervalu¹⁴. K umožnění studia demografických jevů musí existovat demografické informace a přístup k nim. Pro zjišťování těchto informací se využívají hlavně tyto statistické zdroje demografických a geodemografických dat: sčítání lidu, běžná evidence přirozené měny, běžná evidence migrací, populační registr a zvláštní šetření (např. populačního klimatu).

¹³ V demografii se pro slovo pohyb používá často pojem měna.

¹⁴ Zpravidla jeden kalendářní rok.

3.1 Populace, obyvatelstvo, struktura obyvatelstva

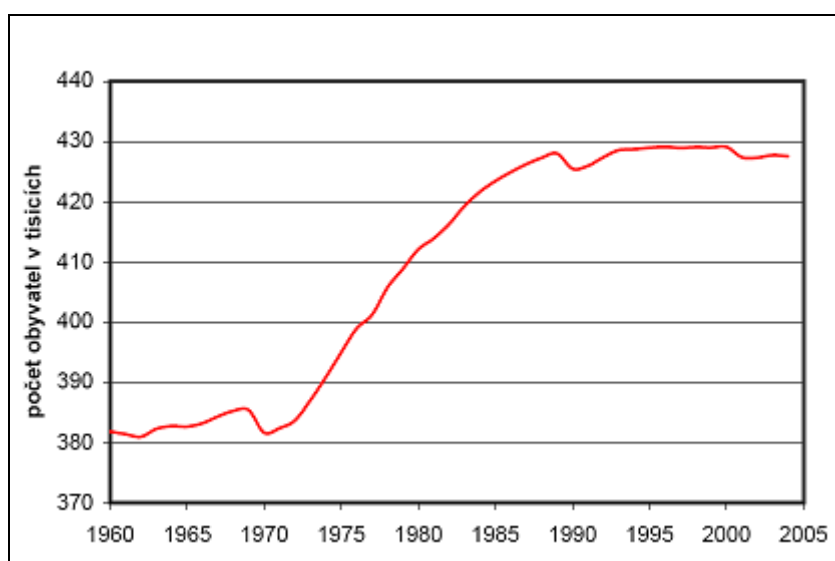
Pod pojmem populace si Klufová (2010) představuje soubor jedinců stejného živočišného druhu. Mezi tímto souborem probíhá reprodukce a žije na vymezeném území. Základem dnešních populací (lidských) je podle ní jejich dlouhá existence na společném území. **Populace** jsou různé a odlišují se určitými znaky, jako jsou například jazyk, kultura či mentalita. Pojem populace se také často zaměňuje s pojmem obyvatelstvo. **Obyvatelstvo** naopak popisuje jako soubor lidí, žijících na určitém území (kraj, stát, město). Logicky odvozeno, obyvatelstvo v sobě může zahrnovat různé populace či národy. V praxi se však tyto dva pojmy používají ve smyslu synonym, jelikož získávat data pro samotné populace je takřka nemožné. Do základních charakteristik obyvatelstva řadíme hustotu a strukturu podle pohlaví, věku, zdravotního stavu, ekonomické aktivity, etnického složení, vzdělání atd. **Strukturu obyvatelstva** dělí do třech kritérií. Biologické kritérium, socioekonomické kritérium a kulturní kritérium. Do biologického kritéria se řadí struktura obyvatelstva podle věku a podle pohlaví. Socioekonomické kritérium analyzuje obyvatelstvo podle třídní a sociální příslušnosti, podle stupně ekonomické aktivity, podle příslušnosti k hospodářským odvětvím, podle rodinného stavu, podle povolání, kvalifikace či funkčního zařízení. Poslední kritérium je kulturní. Analyzuje obyvatelstvo podle vzdělání, národnosti, mateřského jazyka, náboženství, státní příslušnosti atd.

3.2 Vývoj počtu obyvatel v Libereckém kraji od roku 1960 do roku 2005

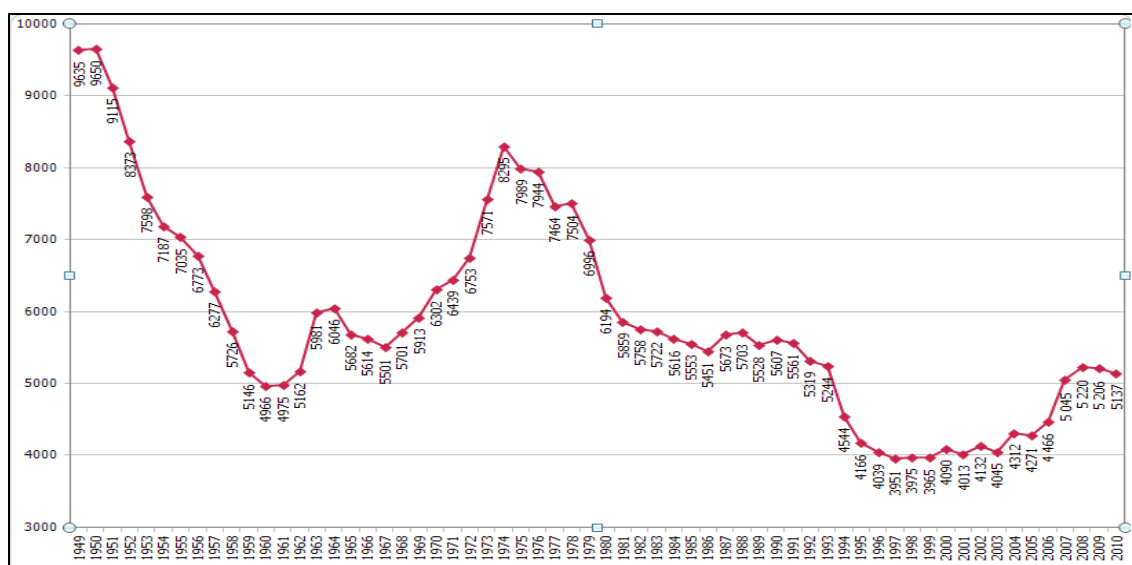
Aby byl lépe pochopen současný vývoj počtu obyvatel¹⁵ a ucelila se představa o vývoji v historii, je vhodné zmínit i zkrácený demografický vývoj již od roku 1960. Právě v letech 1960–1970 počet obyvatel v kraji spíše stagnoval. V tomto desetiletí by zaznamenán přírůstek počtu obyvatel přirozenou měnou v celém kraji, mimo okresu Semily. Vzhledem k politické situaci v té době byla ale patrná převaha vystěhovalých nad přistěhovalými, což způsobilo dokonce snížení celkového počtu obyvatel o necelých 200 osob. V následujícím desetiletí, čili v letech 1970–1980 se počet obyvatel výrazně zvýšil a to o 30,4 tisíce obyvatel. Příčin tohoto nárůstu bylo několik. Například saldo migrace bylo již kladné, ale za hlavní důvod je považován dynamický rozvoj plodnosti v sedmdesátých letech. Následující desetiletí, čili osmdesátá léta, byla ve vývoji počtu obyvatel opět zvratem, pokud pomineme okres Česká Lípa. Počet narozených dětí se výrazně snížil. Příčina toho byla pokles počtu žen v reprodukčním věku na celkovém počtu obyvatel. Zároveň nebyla příznivá ani situace v oblasti stěhování. Migrační saldo nabylo záporných hodnot. V tomto desetiletí vzrostl počet obyvatel o 13,4 tisíce obyvatel. V letech 1989 a 1990 došlo k zásadním změnám nejen v demografii, ale v celé České republice. Vývoj po roce 1989 je charakterizovaný zejména demokratizací politického systému a transformací centrálně plánovaného hospodářství na tržní ekonomiku (Hampl, 1996). Každopádně změny v demografickém chování obyvatelstva byly ohromné. Na počátku devadesátých let došlo k výraznému

¹⁵ ČSÚ, 2005, **Demografický vývoj Libereckého kraje 2005**. [Online]. Dostupné z: [http://www.czso.cz/xl/edicniplan.nsf/t/AE002A5FAE/\\$File/03.pdf](http://www.czso.cz/xl/edicniplan.nsf/t/AE002A5FAE/$File/03.pdf)

poklesu porodnosti, který byl extrémně rychlý a postihl všechny okresy Libereckého kraje, ale zároveň i celou Českou republiku. Paradoxní je, že v tomto období se dostávaly do věku nejvyšší plodnosti právě početně silné ročníky 70. let. Snižovat se začala úmrtnost, avšak nijak zásadně pro to, aby se tím vykompenzovaly ztráty v podobě nízké úrovně porodnosti. Migrace poklesla a přistěhovalí začali převyšovat nad vystěhovalými. Po roce 1994 převýšil počet zemřelých počet živě narozených. V polovině devadesátých let zůstal počet živě narozených pod hranicí počtu zemřelých. Až v roce 2004 vykázal Liberecký kraj přírůstek přirozenou měnou. Od devadesátých let do roku 2005 byl celkový přírůstek kolem nuly (obr. 3.1, obr. 3.2).

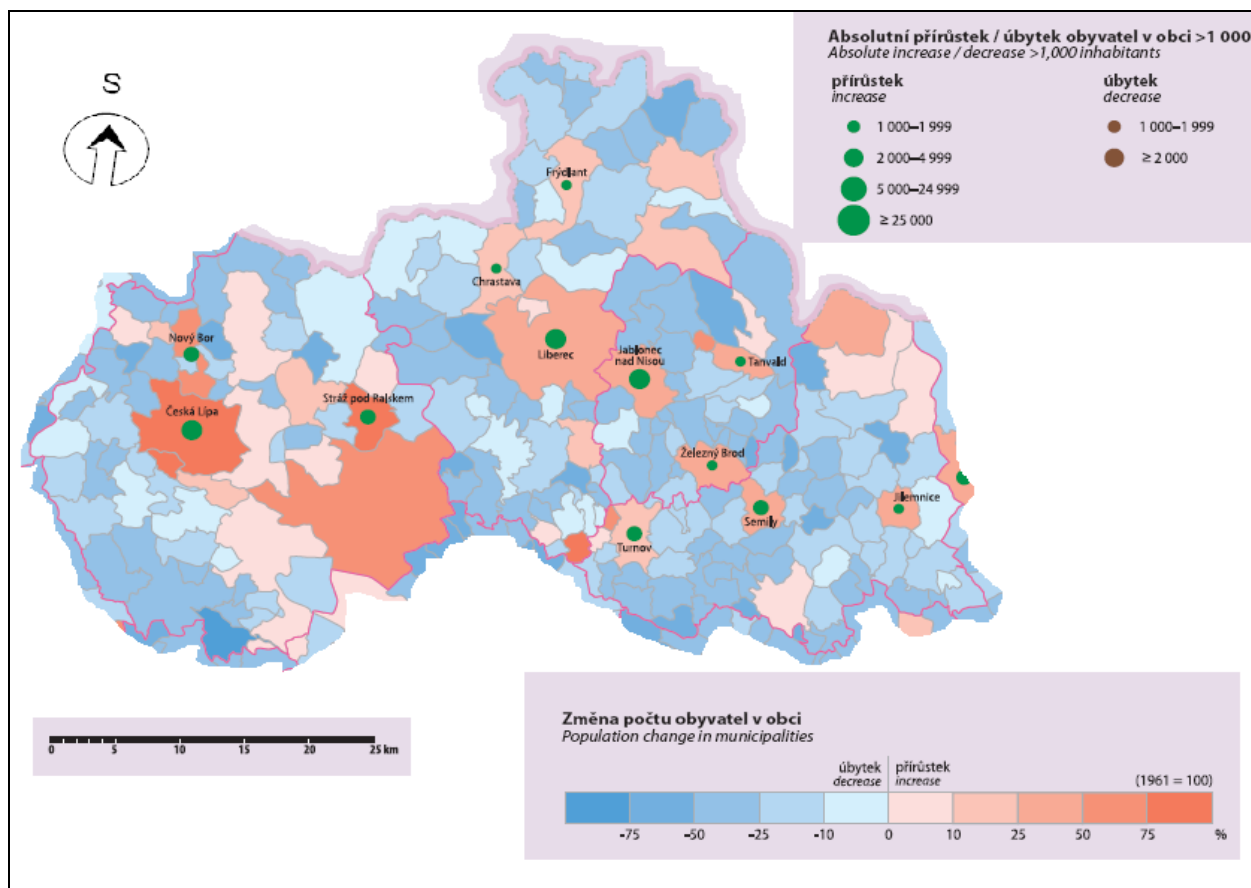

Obr. 3. 1: Demografický vývoj Libereckého kraje v letech 1960-2005. Zdroj: Krajská správa ČSÚ v Liberci. 2005.

Obr. 3. 2: Vývoj počtu narozených v LK 1949-2010. Zdroj: ČSÚ, SVP PdF UK Praha. 2011.

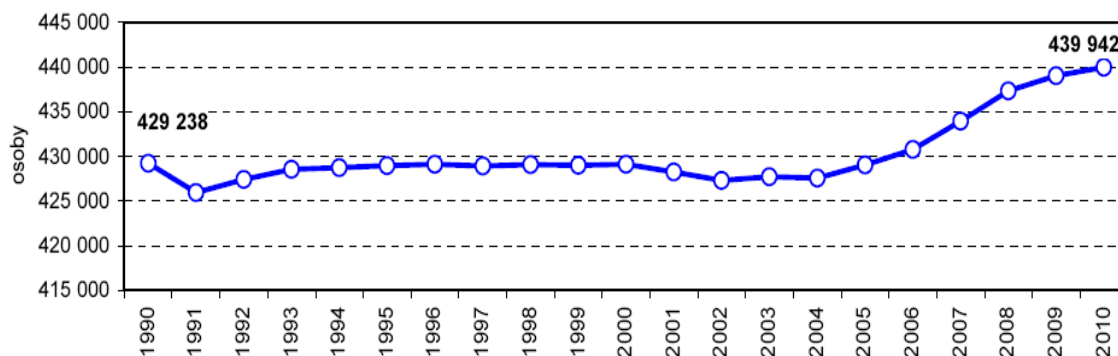
Z obrázku 3.3 je patrné, jak se změnil počet obyvatel v jednotlivých obcích Libereckého kraje mezi lety 1961–2001. Největší přírůstek v průběhu 40 let vykazují obce Česká Lípa, Stráž pod Ralskem, Ralsko, Nový Bor a obec Příšovice nedaleko Turnova. Pozorovat lze jev, který je na obrázku 3.3 krásně vidět. Největší přírůstky zaznamenávají větší města a jim přilehlé obce. Výjimkou je obec Ralsko, která bývala vojenským prostorem sovětské armády a lidé se sem začali stěhovat až po roce 1990. Naopak úbytek vykazují obce podél státních hranic na Frýdlantsku, podél hranic s Ústeckým krajem. Dále potom na jihu ORP Semily a Jilemnice, v okolí Hrádku nad Nisou (mimo Chrastavy). I když modrá barva na obrázku převládá nad červenou, počet obyvatel Libereckého kraje je oproti roku 1960, kdy měl kraj přes 380 000 obyvatel, větší. V současnosti má Liberecký kraj 438 558 obyvatel (k 31.12. 2011).

Obr. 3. 3: Vývoj počtu obyvatel Libereckého kraje podle obcí v letech 1961–2001. Zdroj: vybrané z mapy podle Bartoňové, Fialové: Vývoj počtu obyvatel podle obcí 1961–2001, z Atlasu krajiny ČR, str. 162,163, upravené.

3.3 Tendence demografického vývoje v Libereckém kraji

Podle výsledků SLDB 2011 na území Libereckého kraje trvale žilo 439 262 obyvatel, tedy o 11 078 obyvatel více než v roce 2001. Za posledních deset let se zvýšil počet mužů žijících v kraji o 3,3 %, počet žen pouze o 1,9 %. I nadále však mají v Libereckém kraji mírnou převahu ženy¹⁶. Na druhou stranu, v roce 2010 žilo na území kraje 439 942 osob, což znamená, že počet obyvatel se mírně snižuje¹⁷.

Obr. 3. 4: Vývoj počtu obyvatel v Libereckém kraji 1990-2010. Zdroj: ČSÚ 2010

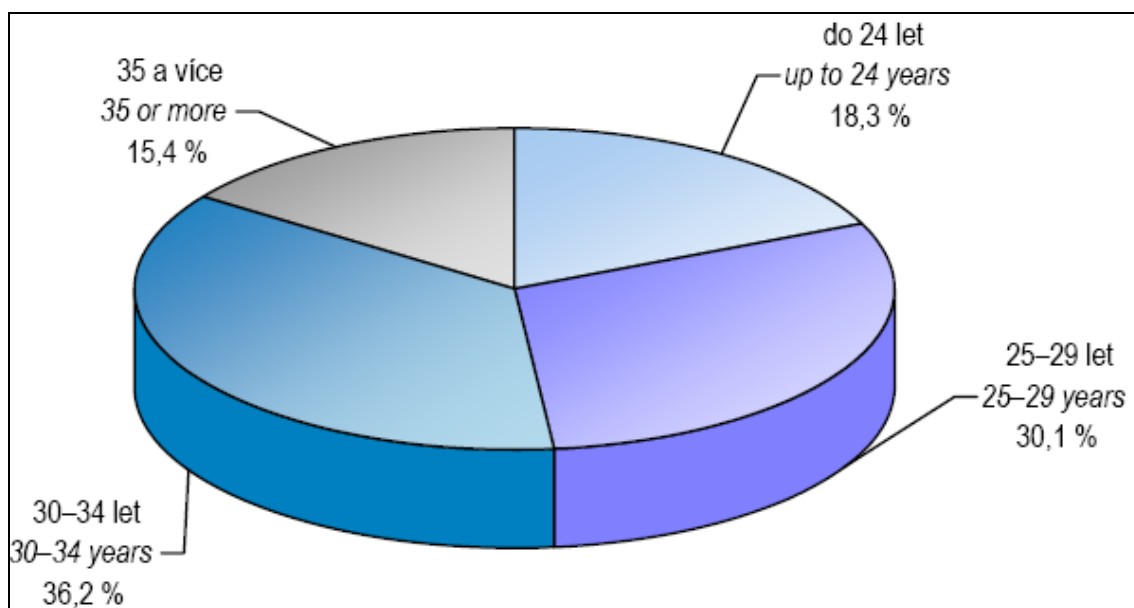
V roce 2010 převážili živě narození nad zemřelými. Nadále se projevovala tendence zvýšené porodnosti, díky silným ročníkům ze sedmdesátých let, která ovlivňuje příznivě přirozenou měnu obyvatelstva od roku 2005. Vrchol této zvýšené porodnosti nastal již v roce 2008 a v následujících letech se pohybuje směrem dolů.

¹⁶ ČSÚ. 2011. Předběžné výsledky SLDB 2011 za Liberecký kraj. [Online]. Dostupné z: <http://www.czso.cz/xl/redakce.nsf/itisk/8A00416EF9>

Toto je dáno také tím, že se zvyšuje věk rodiček (Obr. 3.5). Během roku 2010¹⁸ se do kraje přistěhovalo 4 396 osob, ze kterých 18,7 % pocházelo ze zahraničí. Zároveň se z kraje v průběhu roku 2010 vystěhovalo 4 350 osob, z čehož se do zahraničí vystěhovalo 14,8 %. Od roku 2007 můžeme sledovat plynulý pokles celkového počtu přistěhovalých. Tento úbytek je způsoben hlavně tím, že se propadl počet migrantů ze zahraničí. V letech 2007–2010 se počet přistěhovalých osob ze zahraničí snížil více než čtyřnásobně (ze 3 440 na 820). Tento jev je možné pozorovat nejen v Libereckém kraji, ale i po celé České republice, což nejspíše souvisí s ekonomickou situací, která se zhoršuje a tím pádem má negativní vliv i na trh práce. V roce 2010 se 45,5 % všech živě narozených dětí narodilo nesezdaným párům¹⁹. Podle Hampla (1996), se jedná o další trend. Mimomanželskou porodnost označuje jako sociálně patologický jev. Na druhou stranu při snižování počtu sňatků a odkládání vstupů do manželství prakticky nelze oddělit mimomanželsky narozené děti osamělým matkám od dětí narozených ve faktických manželstvích. Je tedy sporné, zda se rození dětí mimo manželství dá ještě v pravém slova smyslu považovat za sociálně patologický jev.

¹⁸ ČSÚ. 2010. Základní tendence demografického, sociálního a ekonomického vývoje v Libereckém kraji. [Online].
Dostupné z : www.scitani.cz/csu/2011edicniplan.nsf/t/FD004450

¹⁹ ČSÚ. 2010. Základní tendence demografického, sociálního a ekonomického vývoje v Libereckém kraji. [Online].
Dostupné z : www.scitani.cz/csu/2011edicniplan.nsf/t/FD004450

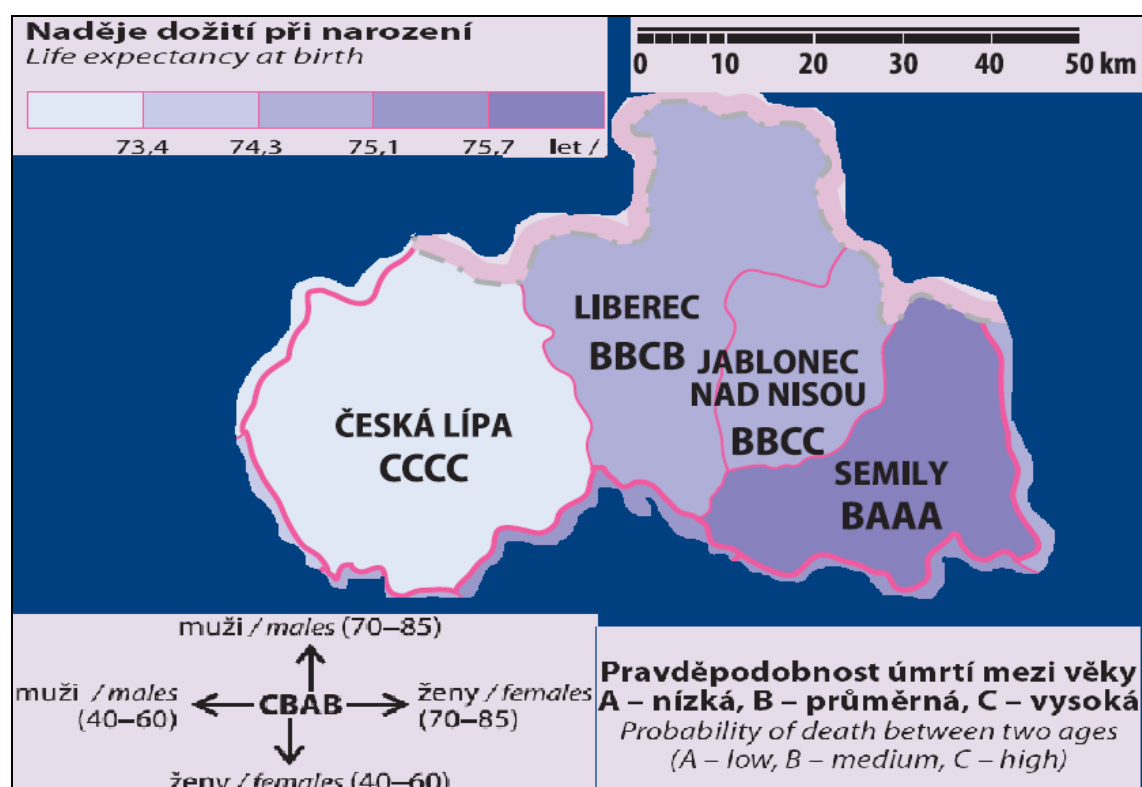

Obr. 3. 5: Rodičky podle věkových skupin. Zdroj: Zdravotnická ročenka Libereckého kraje 2010.

3.4 Stárnutí populace

V současnosti se za největší trend nebo za nejtypičtější znak vývoje populace považuje právě její stárnutí. Podle ČSÚ (2010) se posouvají jednotlivé generace silných a slabých ročníků, čili se mění i zastoupení jednotlivých věkových skupin v populaci. Tyto změny souvisí i s prodlužováním průměrného věku dožití a vývojem porodnosti. Například v roce 2010 žilo na území kraje 15,1 % dětí ve věkové kategorii do 14 let a obyvatelé ve věkové skupině nad 65 let tvořili 14,6 %. Situace je zatím tedy taková, že dětská složka stále mírně převažuje nad osobami staršími 65 let. Pokud ale budeme zastoupení jednotlivých věkových skupin sledovat v delším období, zjistíme, že za posledních dvacet let se jejich podíl změnil. V roce 1991 totiž věková skupina 0–14 let představovala 21,1 % populace a osoby nad 65 let pouhých 12,1 %. Existuje i mnoho dalších ukazatelů, které vypovídají o demografickém stárnutí populace. Průměrný věk obyvatel Libereckého kraje se za necelých dvacet let (1991–2010) navýšil o 4,6 let. V případě mužů činil 38,9 let a v případě žen 41,8 let. Z pohledu okresů byl nejvyšší průměrný věk vykázan v okrese Semily (41,4 let) a nejnižší v okrese Česká Lípa (39,2 let). V roce 2010 dosáhla porodnost v Libereckém kraji 5 120 živě narozených dětí. Pokud by se tato skutečnost porovnála s rokem 2009, narodilo se o 86 novorozenců

méně. Z dlouhodobého pohledu období zvýšené reprodukce dosáhlo vrcholu již v roce 2008, ale i přesto zůstala porodnost v roce 2010 ještě na relativně vysoké úrovni. Průměrný věk matky při narození dítěte vzrostl od roku 2005, kdy činil 28,6 let, na 29,8 let v roce 2010. Oproti tomu úmrtnost dlouhodobě mírně klesá. Ani rok 2010, kdy v Libereckém kraji zemřelo 4 251 osob, nebyl výjimkou. V přepočtu na 1 000 obyvatel v kraji zemřel nejnižší počet osob v porovnání s ostatními kraji. Podíváme-li se na úmrtnost v Libereckém kraji podle okresů (Obr. 3.6), vidíme, že v okrese Česká Lípa mají obě věkové kategorie a zároveň ženy i muži vysokou pravděpodobnost úmrtí. Nejlépe na tom je okres Semily, kde je pravděpodobnost úmrtí v případě mužů ve věku 40–60 let průměrná a v ostatních případech nízká. Podobně jsou na tom okresy Liberec a Jablonec nad Nisou, kdy v Liberci je vysoká pravděpodobnost úmrtí u mužů ve věku 70–85 let, jinak jsou hodnoty průměrné a Jablonec nad Nisou, kde je vysoká pravděpodobnost úmrtí u jak mužů, tak i žen ve věku 70–85 let.

Obr. 3. 6: Typologie úmrtnosti v okresech Libereckého kraje 2001. Zdroj: vybrané z mapy podle Burciny, Kučery, Šídla: Typologie úmrtnosti 1998–2002, z Atlasu krajiny ČR, str. 159, upravené.

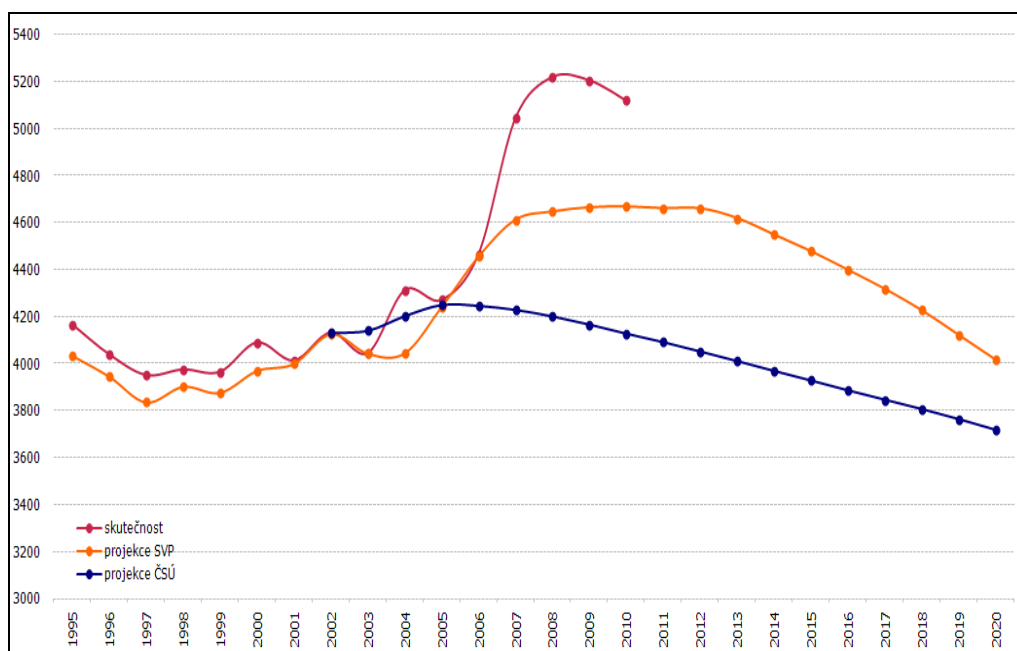
3.5 Populační prognózy a projekce

Úkolem demografie není pouze analýza současného stavu populace, ale má za úkol vytvářet odhady budoucího vývoje populace. V úvodu této části bude vysvětlen rozdíl mezi těmito dvěma pojmy. Jak prognózy, tak i projekce jsou odhady budoucího celkového počtu obyvatel a většinou i pohlavní a věkové struktury dané populace. Populační projekce jsou svým způsobem vždy pravdivé, kdy jediným zdrojem chyb mohou být formálně-matematické chyby při výpočtech. Populační projekce jsou definovány jako souhrn výpočtů, díky kterým je možné odhadnout budoucí vývoj. Jedná se o model, který ukazuje, jak by například mohl vypadat populační vývoj za předpokladu daných úrovní plodnosti, porodnosti či migrace. Ty projekce, které se nám snaží nabídnout co nejspolehlivější předpověď, jsou nazývány demografické prognózy.²⁰

V České republice se projekcím věnuje především Český statistický úřad, jehož povinností je vydávat demografické projekce v určitých časových intervalech. Důležitost těchto projekcí je vysoká, jelikož se podle nich mohou orientovat instituce, pro které je budoucí vývoj obyvatelstva klíčovým faktorem pro správné fungování. Prognózy pak vydává Katedra demografie a geodemografie Přírodovědecké fakulty Univerzity Karlovy v Praze. Je samozřejmé, že přesnost (nejen) demografických prognóz se snižuje s přibývajícím časovým horizontem od doby vzniku prognózy.

²⁰ Demografický informační portál. © 2004-2009. [Online]. Dostupné z: http://www.demografie.info/?cz_prognozy

Krajský úřad Libereckého kraje poskytl dvě prognózy do roku 2020. První vydal Český statistický úřad a druhou Středisko vzdělávací politiky PdF UK Praha. Projekce Střediska vzdělávací politiky vznikla v roce 1995 a projekce ČSÚ v roce 2002. Ani jedna z těchto projekcí nedokázala budoucí vývoj správně odhadnout, přičemž statistický úřad, který vytvořil tuto projekci v roce 2002, se vymyká realitě daleko více než Středisko vzdělávací politiky (Obr. 3.7).

Obr. 3. 7: Zdroj: ČSÚ, SVP PdF UK Praha. 2011. Narození v Libereckém kraji od r. 1949 a demografická projekce.

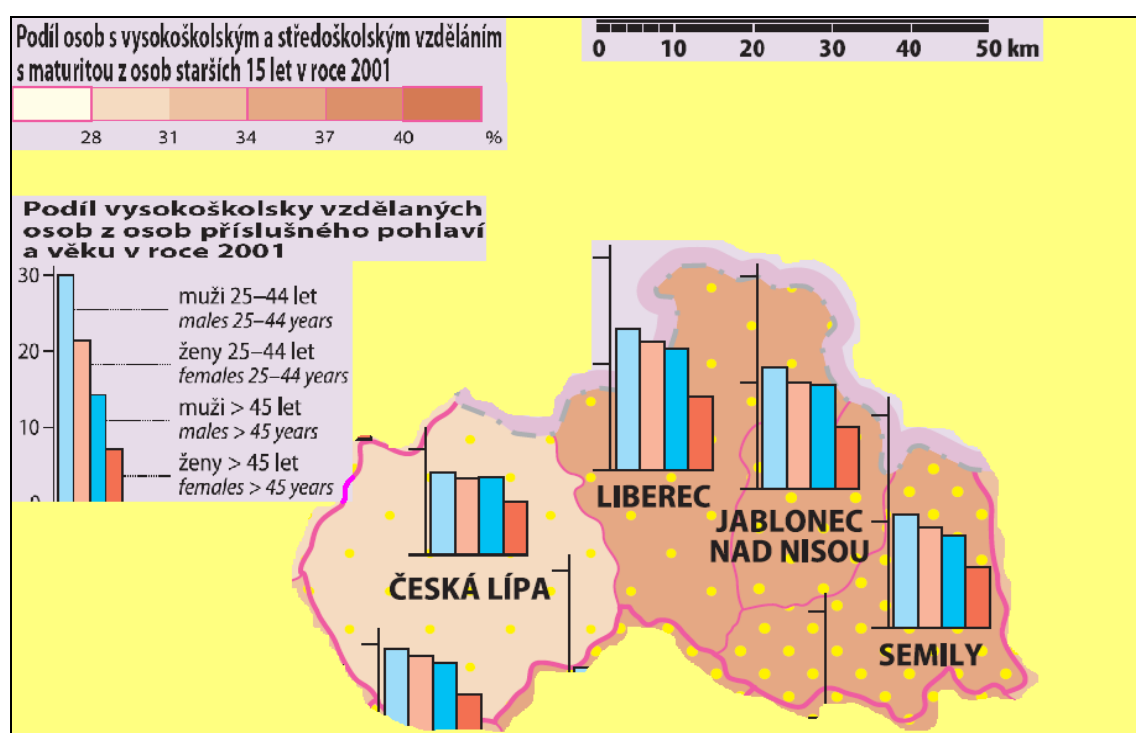
4. Dopady demografického vývoje do vzdělávací soustavy

Podle Hampla (1996) je úroveň vzdělanosti důležitým kvalitativním diferenciativním faktorem populace, a to jak z aspektu primárních demografických procesů, tak i z hlediska perspektiv ekonomického a společenského rozvoje regionů. Současnou úroveň vzdělanosti chápe jako stav, který je dlouhodobě vytvářen, ovlivňován různými podmínkami (společenské, ekonomické, politické) během života všech generací. Vzdělání mladší generace chápe do jisté míry jako předpoklad pro dynamičtější rozvoj regionů a průběh celé transformace.

Demografický vývoj se nepromítá pouze do vzdělávací soustavy, ale prakticky do všech soustav, především do zdravotnictví, sociální péče, trhu práce, zaměstnanosti, ale i do oblasti důchodových systémů. Pro vzdělávací soustavu, kterou se tato práce zabývá, jsou klíčové hlavně procesy plodnosti a porodnosti. Klufová, Poláková (2010) uvádí, že **porodnost** neboli natalita je obecný pojem, který vyjadřuje význam rození pro populační změny a lidskou reprodukci. Statistika porodnosti je založena na hlášení o narození, ve kterém jsou obsaženy údaje o narozeném dítěti, rodičích a také údaje o porodu. Tyto údaje jsou sbírány na matrikách a dále předávány Českému statistickému úřadu, který s těmito údaji dále pracuje. Dalším pojmem je **plodivost**, což je v podstatě schopnost muže a ženy rodit děti a jejím výsledným efektem, který je vyjádřen počtem narozených dětí, je **plodnost**.²¹ Nepřehlédnutelným faktem jsou změny porodnosti ve dvacátém století, které ovlivnily demografický vývoj nejen v České republice, ale i v západní Evropě, kde tyto změny můžeme pozorovat již po skončení

²¹ Demografický informační portál. © 2004-2009. [Online]. Dostupné z: http://www.demografie.info/?cz_porodnost=&PHPSESSID=244cf8d3e58eda4b56fb8267a0b78658

druhé světové války, začátkem šedesátých let. Nejednalo se pouze o změny v porodnosti, ale i o trendy jako je pokles sňatečnosti, nárůst rozvodovosti i podílu dětí narozených mimo manželství. Tento jev nazýváme druhou demografickou revolucí nebo druhým demografickým přechodem. Do České republiky tyto změny přišly až po roce 1989 (Hulík, Tesárková, 2009). Budeme-li hodnotit vzdělanostní strukturu obyvatelstva Libereckého kraje dle jednotlivých okresů, zjistíme, že nejméně vzdělaných obyvatel se nalézá v okrese Česká Lípa (necelých 30 %) a u ostatních okresů je to přibližně 35 %. Z hlediska pohlaví pak ve všech okresech převažují muži ve věku 24–44 let (Obr. 4.1).

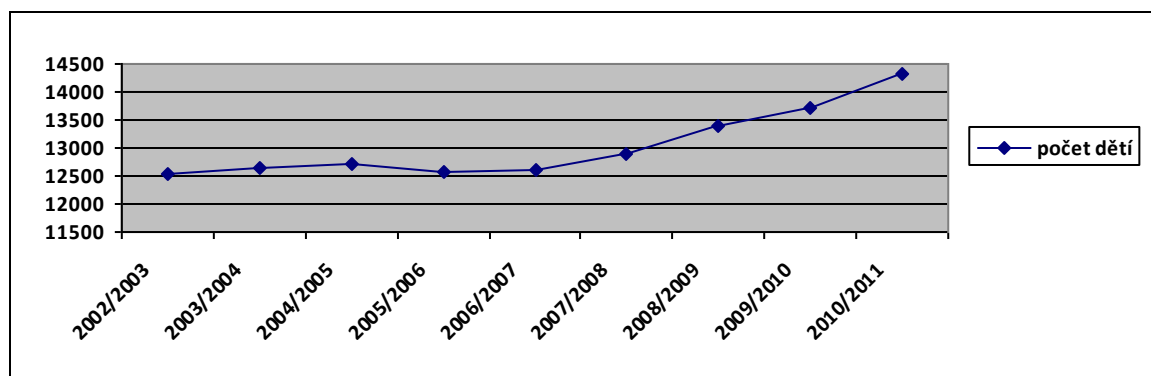
Obr. 4.1: Vzdělanostní struktura obyvatel podle okresů Libereckého kraje 1991–2001. Zdroj: vybrané z mapy podle Bartoňové: Vzdělanostní struktura obyvatelstva 1991–2001, z Atlasu krajiny ČR, str. 159, upravené.

4.1 Demografický vývoj a předškolní vzdělávání

Typický věk, kdy děti vstupují do mateřských škol, jsou tři roky. Z tohoto důvodu je modelování budoucího vývoje počtu dětí v mateřských školách zatíženo největší chybou, která je závislá na kvalitě demografické prognózy. Pokud nastane chyba, ať už ve výrazném podhodnocení nebo nadhodnocení, dojde zároveň k chybě, která může významně ovlivnit výsledky. Můžeme to uvést na příkladu projekce

narozených ČSÚ do roku 2020, kdy došlo k podhodnocení, a v důsledku tohoto se mimo jiné zavírala spousta mateřských škol. V současnosti má tak Česká republika s volnými kapacitami mateřských škol problém, který naštěstí Liberecký kraj nijak katastrofálně nepostihl. Počty dětí primárně souvisí s demografickým vývojem, ale není to jediný faktor, který to ovlivňuje. Například intenzita zájmu rodičů na účasti dítěte v mateřské škole je faktor další (Hulík, Tesárková 2009).

V letech 2002 až 2007 se počet dětí v mateřských školách pohyboval průměrně okolo 12 500 dětí. Výjimkou byl pouze školní rok 2005/2006, kdy se tento počet mírně zvýšil. Od roku 2008 se počet dětí začal výrazně zvyšovat. Ve školním roce 2008/2009 už se počet dětí pohyboval nad 13 000. Ve školním roce 2010/2011 vystoupal až na necelých 14 500 dětí (Obr. 4.2).

Obr. 4.2: Vývoj počtu dětí mateřských škol v Libereckém kraji v letech 2002-2010²². Zdroj: UIV, 2012, upravené.

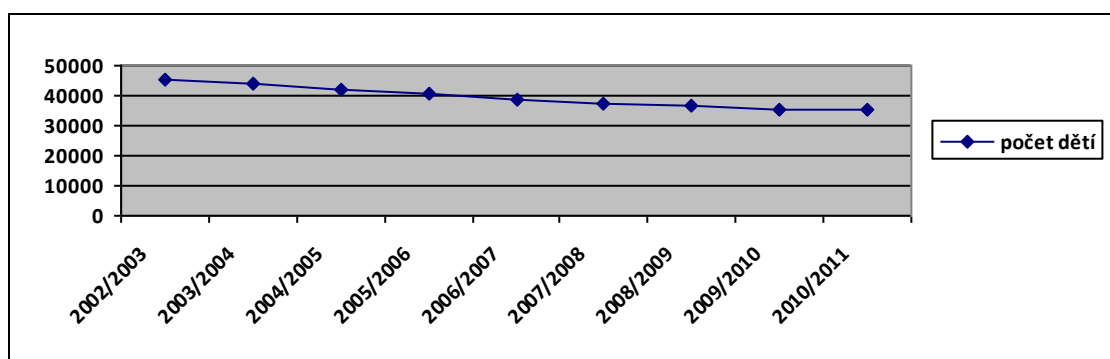
²² Zahnuje i počet dětí ve speciálních třídách.

Tento jev je daný především demografickým vývojem (Obr. 3.2), kdy donedávna rostl počet narozených. Takzvané silné ročníky se v této době dostaly do věku, kdy se staly rodiči. Díky tomuto růstu porodnosti, navíc ještě ve spojení s možnostmi volby čerpání délky rodičovské dovolené, se stávalo, že právě okrajovým věkovým skupinám se nedostávalo dostatečných kapacit. Zřizovatelé mateřských škol na tento jev reagovali navyšováním kapacit tak, aby uspokojili potřeby co nejvíce rodičů.

4.2 Demografický vývoj a základní vzdělávání

Daleko více než vývoj počtu dětí v mateřských školách je s demografickým vývojem spjat vývoj počtu dětí základních škol. Důvodem tohoto je zavedení devítileté povinné školní docházky. Prognózy počtu žáků základních škol jsou daleko snadnější, protože se zde nemusíme zcela spoléhat na projekce počtu narozených, ale víme 6 let dopředu, kolik přibližně žáků bude nastupovat do 1. třídy, protože povinná školní docházka obvykle začíná v šesti letech (Hulík, Tesárková, 2009). V současnosti mají problém s nízkým počtem žáků především na druhém stupni základních škol, kam nyní chodí žáci narození v letech 1997–2000, což jsou početně slabší ročníky, než žáci prvního stupně. Předpokládaný budoucí počet žáků základních škol bude v následujících letech stoupat, jak se budou děti z mateřských škol posouvat dále. Znamená to tedy, že počet dětí základních škol bude minimálně do roku 2015 klesat (obr. 3.2). Přesnost těchto prognóz ovšem negativně zatěžují odklady povinné školní docházky, kterých nadále přibývá.

Od školního roku 2002/2003, kdy byl počet žáků základních škol více než 45 000, toto číslo neustále klesá. Ve školním roce 2005/2006 už základní školy v Libereckém kraji navštěvovalo pouze 40 430 žáků a ve školním roce 2010/2011 už to bylo pouze 35 206 žáků. Znamená to tedy, že se v síti základních škol projevuje snížení kapacit, díky nepříznivému demografickému vývoji (Obr. 4.3).

UIV. 2012. Vývoj počtu dětí základních škol v Libereckém kraji v letech 2002-2010²³.

Zdroj: UIV, upravené.

²³ Zahnuje i počet dětí ve speciálních třídách.

5. Demografické analýzy nad tematickými mapami Libereckého kraje

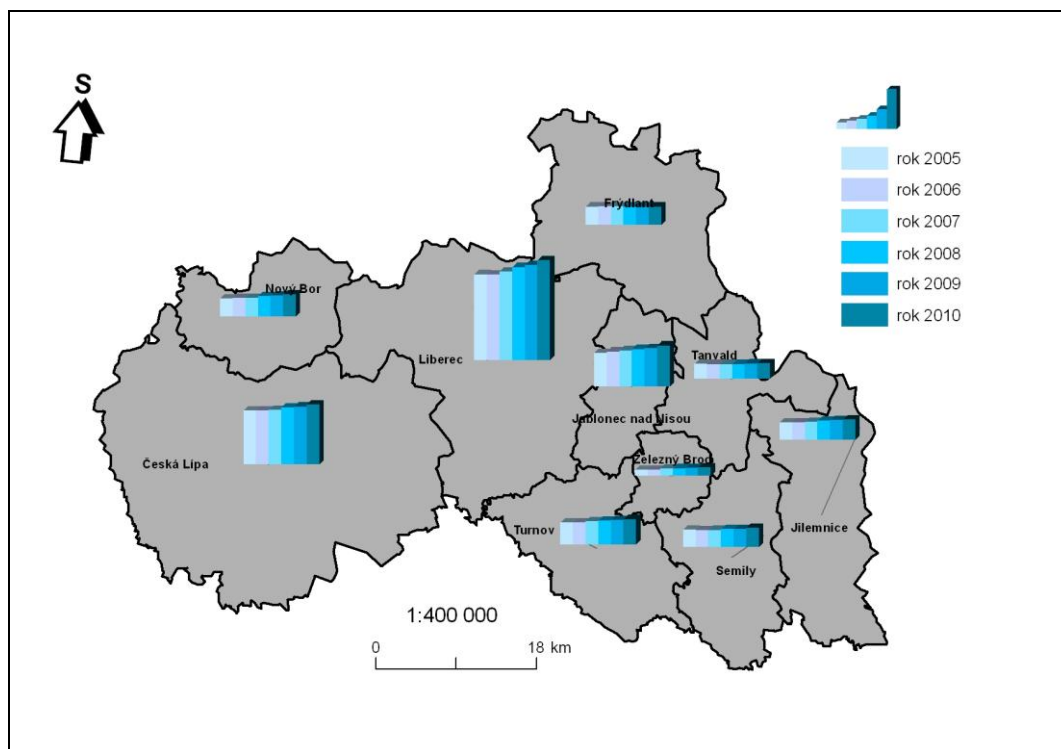
Demografické analýzy nad tematickými mapami jsou hlavní částí bakalářské práce. Aby bylo možné mapy analyzovat, je potřeba mít je k dispozici. Současná česká (československá) kartografická díla (tematické atlasy) se demografií příliš podrobně nezabývají. V roce 2009 vyšel Atlas Krajiny ČR, kde je jedna kapitola zaměřena na současnou krajinu, a tudíž v něm můžeme nalézt i několik map s demografickou tematikou (kapitola 3, kapitola 4). Podíváme-li se do minulosti, ve druhé polovině 20. století byly vydány 4 demografické atlasy: Atlas obyvatelstva ČSSR (1962), Atlas ze sčítání lidu, domů a bytů (1984), Atlas obyvatelstva ČSSR (1987) a v rámci Slovenské republiky Atlas obyvatelstva Slovenska (2006). Tyto atlasy ovšem nejsou považovány za současný zdroj demografických informací, charakteristiky jsou zde zobrazovány ještě v rámci starého správního členění, v některých případech jsou navíc používány i staré názvy sídel (Sendlerová, 2010).

Další možností, jak získat tematické mapy je vytvořit je pomocí GIS. Krajský úřad Libereckého kraje poskytl potřebná data k sestavení mapových výstupů týkajících se mateřských a základních škol Libereckého kraje. Aby bylo možné si o vývoji počtu dětí v Libereckém kraji udělat co nejreálnější obrázek, byly vytvořeny mapové výstupy, které zkoumají výskyt jednotlivých jevů za jednotlivá ORP.

5.1 Demografické analýzy mateřských škol nad tematickými mapami

Nejvíce dětí dlouhodobě navštěvuje mateřské školy v ORP Liberec. Dále je pak nejvíce dětí v ORP Česká Lípa, Jablonec nad Nisou a Turnov. Porovnáme-li roky 2005 a 2010, největší přírůstek dětí zaznamenalo ORP Liberec (595 dětí), Jablonec nad Nisou (311 dětí), Česká Lípa (249 dětí) a Nový Bor (172 dětí). Naopak v ORP Frýdlant se oproti roku 2005 nic nezměnilo. Celkový přírůstek zde činí pouze jedno dítě v průběhu pěti let. Tento jev je typický právě pro zaostalé oblasti jako například Frýdlantsko. V ORP Tanvald je situace podobná. Zde se v průběhu 5 let zvýšil počet dětí v mateřských školách o 35 (z 610 na 645). Třetím ORP, kde přírůstek nebyl nijak vysoký, jsou Semily. Zde byl v rozmezí let 2005–2010 přírůstek 70 dětí (z 732 na 802).

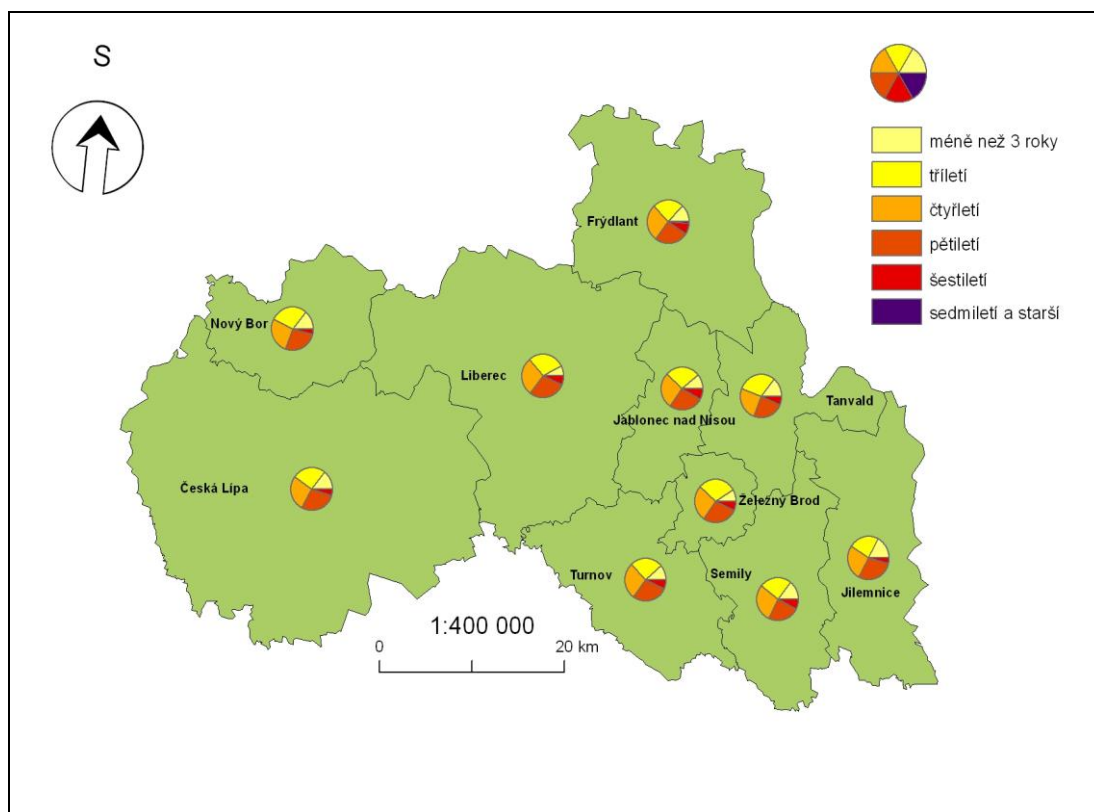
Ve shrnutí se ve všech ORP (mimo Frýdlantu) oproti roku 2005 zvýšil počet dětí v mateřských školách (obr. 5.2).

Obr. 5.1: Vývoj počtu žáků v letech 2005-2010 za jednotlivá ORP Libereckého kraje.
Zdroj: Krajský úřad Libereckého kraje, 2010, upravené.

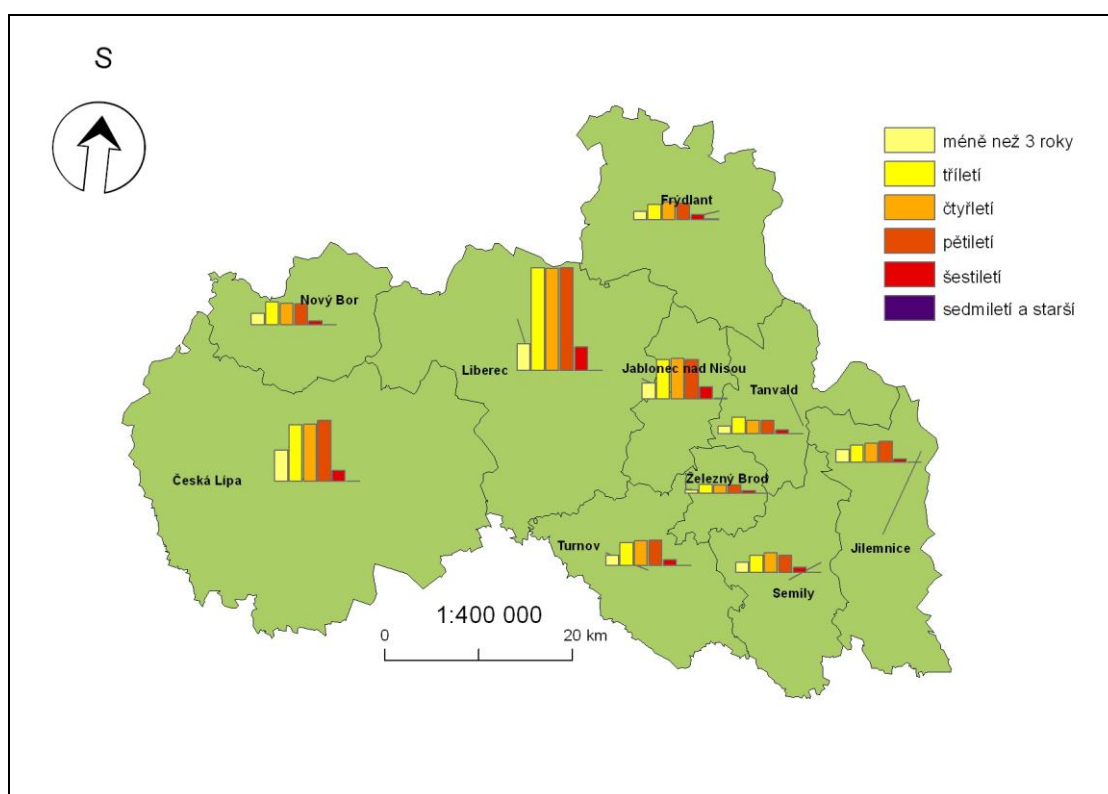
Oproti předešlým letem se počet dětí zvýšil u věkových kategorií mladších tří let, tříletých dětí a dětí ve věku 6 let a více. Nárůst tříletých dětí a dětí mladších tří let se dá zdůvodnit volnými kapacitami v některých částech Libereckého kraje. Za příčinu tohoto jevu lze označit nedostatek zařízení či jiných služeb pro věkovou kategorii do tří let. Dále pozorujeme i nárůst dětí starších šesti let. Tento nárůst je způsoben tím, že narůstá počet dětí s odkladem povinné školní docházky. Tento jev se může stát problémem, který závisí na volných kapacitách jednotlivých zařízení. V případě, že kapacity mateřských škol jsou volné, nejedná se o výrazný problém, avšak pokud by byla mateřská škola naplněna, tyto děti ve své podstatě zabírají místa dětem ve věkové kategorii 3–6 let. Mateřské školy slouží převážně ke vzdělávání dětí ve věkové kategorii 3–5 let. Děti v tomto věkovém rozmezí se v mateřských školách vyskytují přibližně ve stejném počtu, přičemž pětileté mírně převažují. Příčinou jejich převahy může být fakt, že obec je ze zákona povinná zajistit vzdělání v mateřské škole všem dětem, které mají rok před zahájením povinné školní docházky. Nejvíce dětí mladších tří let můžeme

spatřovat v zařízeních v ORP Česká Lípa (360) a naopak děti v kategorii 7 a více let zde úplně chybí. Sedmileté a starší děti se nenacházejí ani v ORP Jilemnice, Nový Bor, Turnov a Železný Brod. V ORP Frýdlant se jich nachází 8 a v ORP Jablonec nad Nisou 9, což je nejvíce v celém Libereckém kraji. Šestiletých dětí je nejvíce v ORP Liberec, kde je jich 279 a v ORP Jablonec nad Nisou, kde je 140 dětí (Obr. 5.2). Celkově největší pokles žáků zaznamenalo ORP Česká Lípa, kde byl rozdíl mezi lety 2005 s 2010 970 žáků. Dále to pak byly ORP Jablonec nad Nisou, Liberec a Semily, kde byl rozdíl větší než 400 žáků a v případě Jablonce nad Nisou dokonce 680. V ORP Jilemnice a Turnov přesáhl rozdíl v letech 2005 a 2010 300 žáků a v ORP Nový Bor a Tanvald 200 žáků. Železný Brod, jakožto nejmenší ORP, zaznamenal mezi lety 2005 a 2010 pokles o 118 žáků (obr. 5.2).

Obr. 5.2: Věkové složení dětí mateřských škol 2010, v jednotlivých ORP Libereckého kraje. Zdroj: Krajský úřad Libereckého kraje, 2010, upravené.

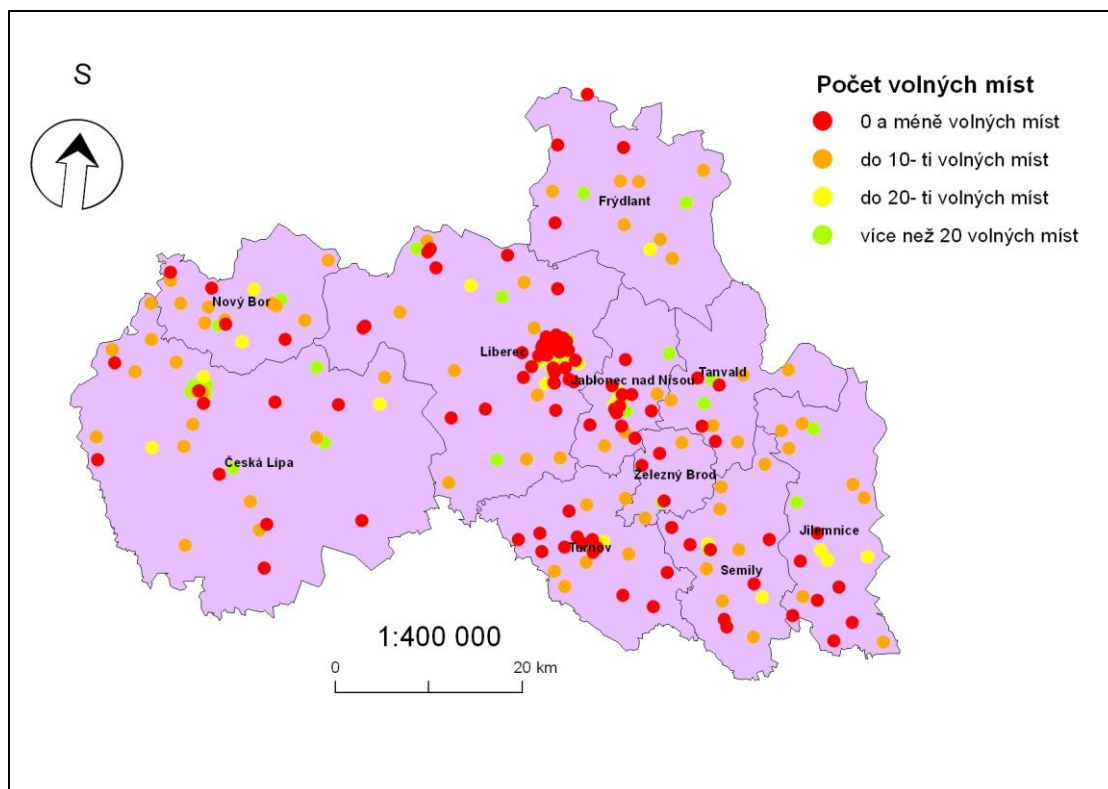
Na obrázku 5.3 jsou zobrazeny stejné geografické informace jako na obrázku 5.2. Pozměněna byla pouze kartografická metoda, která může do jisté míry zkreslovat lidské vnímání a proto je při tvorbě map vhodné zvolit tu správnou.

Obr. 5.3: Věkové složení dětí mateřských škol 2010, v jednotlivých ORP Libereckého kraje. Zdroj: Krajský úřad Libereckého kraje, 2010, upravené.

Nejvíce volných míst se nalézají v ORP Česká Lípa. Pouze ve městě Doksy je málo volného místa, jinak by docházka do mateřských škol v tomto ORP neměla být problém. Dalším ORP, kde je dostatek volných kapacit, je Frýdlant. Zde jsou zaplněny kapacity pouze v obcích Višňová, Heřmanice a Černousy. V ORP Jilemnice také není problém s volnými kapacitami, stejně tak v ORP Tanvald. Horší už je situace v Železném Brodě a v Semilech. Nejvíce vytížené jsou mateřské školy v ORP Turnov, kde je z celkového počtu 1130 míst volných pouze 83. Když se podíváme na Liberecký kraj celkově, obecně platí, že je volných míst daleko více na periferiích než v centrech. Nejvíce naplněných školek je ve městech Liberec, Jablonec nad Nisou a Turnov (obr. 5.4). Z toho plyne, že pokud by byla brána v potaz situace celkově pro Liberecký kraj, výsledek by zněl tak, že se zde nachází dostatek mateřských škol. Teoreticky to i souhlasí, ale musíme mít na paměti, že se i v Libereckém kraji najdou obce či místa, kde je poněkud problémové zajistit dítěti místo v mateřské škole. V rozmístění

mateřských škol má tedy nesporně významnou roli demografický vývoj, který určuje počet a situovanost školek v prostoru.

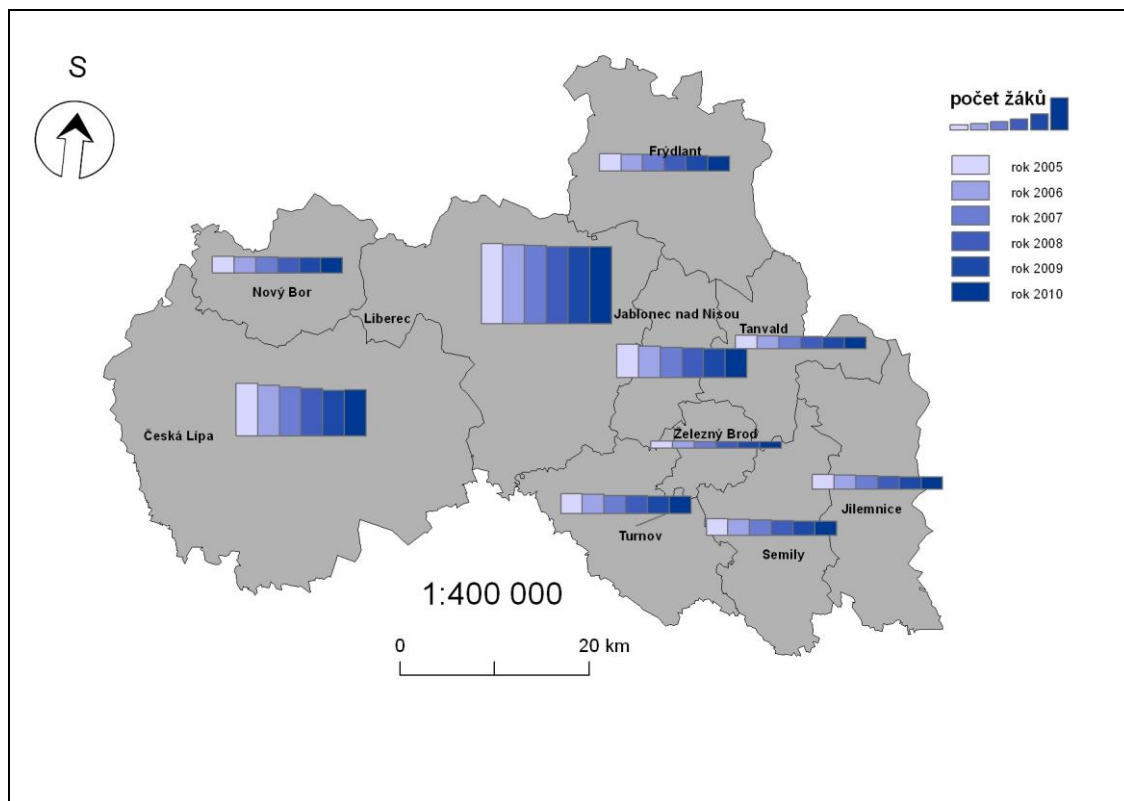

Obr. 5.4: Volná místa v mateřských školách v jednotlivých ORP LK za rok 2010. Zdroj: Krajský úřad Libereckého kraje, 2010, upravené.

5.2 Demografické analýzy základních škol nad tematickými mapami Libereckého kraje

Počet žáků základních škol se v jednotlivých ORP liší. Nejvíce žáků navštěvuje školy v ORP Liberec, Jablonec nad Nisou a Česká Lípa. Nejméně jich navštěvuje školy v ORP Železný Brod, Tanvald, Jilemnice a Semily. Tento jev víceméně odpovídá velikosti ORP a počtu jejich obyvatel. Další jev, kterého si můžeme všimnout, je klesající počet žáků, který postihl každé ORP v kraji. V ORP Liberec počet žáků klesl z 11 648 v roce 2005 na 11 201 v roce 2010. V ORP Jablonec nad Nisou navštěvovalo základní školy 4 822, v roce 2010 už pouze 4 142. Pokles žáků se tentokrát projevuje i v ORP Frýdlant, který je charakteristický i tím, že se často liší od ostatních ORP, kvůli své zaostalosti (obr. 5.4). V roce 2010 významně poklesl počet šestiletých dětí a Liberecký kraj se dostal pod průměr České republiky. Na druhou stranu, sledujeme-li

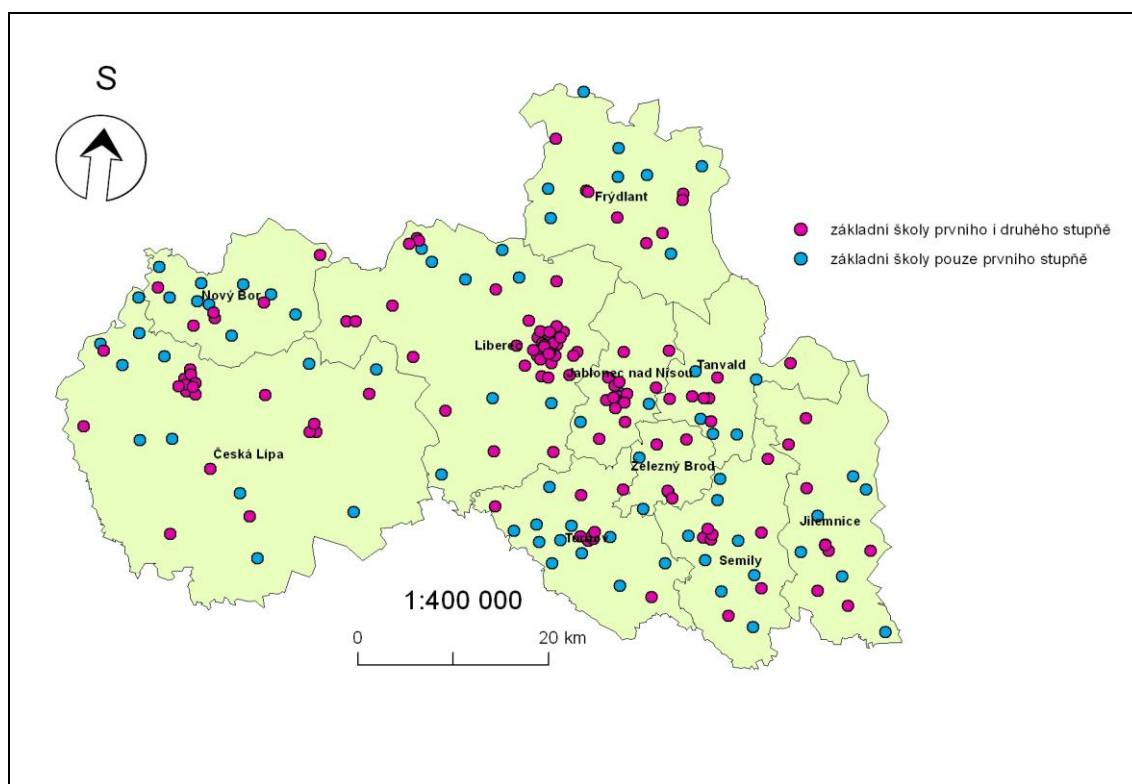
počet dětí nastupujících v sedmi a více letech, jejich počet je v porovnání s Českou republikou nadprůměrný.

Obr. 5.5: Počet žáků základních škol v letech 2005-2010 v jednotlivých ORP LK Zdroj: Krajský úřad Libereckého kraje, 2010, upravené.

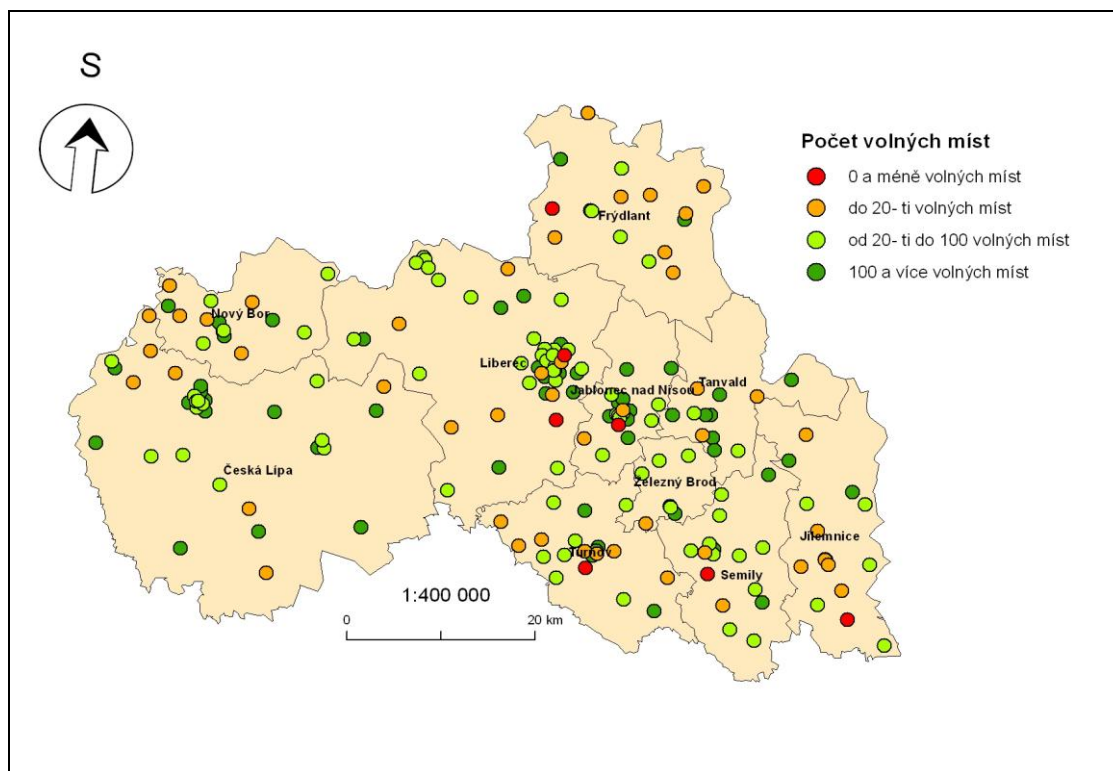
Základní školy také dělíme podle toho, zda jsou pouze prvního stupně nebo se jedná o školy, které zahrnují stupeň první i druhý. Na území Libereckého kraje, jak již bylo zmíněno, se celkem nachází 206 základních škol. Z tohoto počtu se v případě 73 škol jedná o základní školy pouze prvního stupně. Základních škol, které poskytují vzdělání prvního i druhého stupně se zde nachází celkem 133. Pokud se podívám na situaci dle ORP, nejvíce základních škol pouze prvního stupně se nachází v ORP: Česká Lípa, Frýdlant, Turnov, Liberec, Nový Bor a Semily. Obecně platí, že ve městech se vyskytuje daleko více základních škol, kde jsou ročníky 1.–9., zatímco v menších obcích jsou třídy pouze prvního stupně, kdy v mnoha případech se jedná například pouze o první tři ročníky. Základních škol, na kterých se vyučuje do 9. třídy je nejvíce v ORP Liberec, Česká Lípa a Jablonec nad Nisou. Jedná se tedy o ORP, ve kterých jsou největší města. Z tohoto hlediska je zajímavé ORP Nový Bor a Turnov, kde převažuje počet základních škol pouze prvního stupně. Naopak v ORP Jablonec nad Nisou jsou

pouze 3 školy prvního stupně a ve zbylých 16 se nalézají třídy jak prvního, tak druhého stupně. To může být dáno i tím, že naprostá většina základních škol je situována právě ve městě Jablonec nad Nisou (obr. 5.7).

Obr. 5.6: Základní školy v ORP Libereckého kraje 2010, rozdělení na školy prvního stupně a školy dvoustupňové. Zdroj: Krajský úřad Libereckého kraje, 2010, upravené.

V celém Libereckém kraji není problém s obsazeností základních škol z hlediska přetíženosti. Mimo ORP Frýdlant a Železný Brod neklesl v roce 2010 počet volných kapacit pod 1 000 žáků a i v těchto dvou ORP počet volných kapacit neklesl pod 800 žáků. V případě základních škol se tedy spíše jedná o opačný problém než u škol mateřských. Do budoucna je otázkou, jak se počet dětí základních škol bude vyvíjet, protože v současnosti jsou silné ročníky z let 2006–2010 potenciálními dětmi v mateřských školách, ale postupem času dospějí do věku žáků základních škol. Proto by nejspíš nebylo moudré základní školy nyní rušit či spojovat (obr. 5.8).

Obr. 5.7: Volná místa na základních školách v Libereckém kraji za rok 2010 Zdroj: Krajský úřad Libereckého kraje, 2010, upravené.

6. Závěr

Práce se zabývala demografickými analýzami nad tematickými mapami Libereckého kraje především z hlediska prostorové organizace mateřských a základních škol. V průběhu práce bylo potřeba zjistit a ujasnit si, jaké mapy budou použity. Vzhledem k tomu, že v České republice se mnoho kartografických děl nevěnuje demografické problematice, jsou v práci použity mapy jak existující, tak i mapy pro tento účel speciálně vytvořené. Velké díky tedy patří Krajskému úřadu Libereckého kraje, který k práci poskytl data (konkrétně bodové vrstvy základních a mateřských škol v Libereckém kraji pro rok 2010). Díky těmto datům bylo možné vytvořit mapové postery, nad kterými byly následně sepsány demografické analýzy. K pochopení celé problematiky byla práce rozdělena na dílčí cíle. Jednak byly podány základní informace o Libereckém kraji, čili bylo vymezeno zkoumané území, popsáno členění kraje a jednotlivá odvětví, která s tématem práce úzce souvisí (doprava, trh práce, zdravotnictví, sociální péče). Dále bylo nutné zjednodušeně popsat systém školství, přičemž byl kladen důraz právě na mateřské a základní školy. Jelikož se práce zabývá demografickými analýzami, nezbytné bylo charakterizovat demografický vývoj kraje. Popsán byl vývoj počtu obyvatel, základní tendence demografického vývoje a trend současné doby – stárnutí populace. Základní popis problematiky byl tedy naplněn a dále bylo ještě nutné vymezit školství a demografický vývoj ve vzájemné souvislosti. Všechny tyto dílčí cíle se podařilo naplnit.

Poslední kapitola se týkala přímo demografických analýz nad mapami, které byly vytvořeny v prostředí GIS. Území bylo rozděleno do jednotlivých ORP. Obecné výsledky pro mateřské školy jsou takové, že jejich volné kapacity v Libereckém kraji jako celku jsou sice dostačující, ale dle jednotlivých ORP už se situace liší. Podle výsledků má například největší problém s volnými kapacitami ORP Turnov. Počet dětí v mateřských školách nadále roste. V případě základních škol tomu bylo právě naopak. Počet žáků zde již několik let klesá. Zde je výhodné uvědomit si spojitost s počtem narozených. Pokud nyní roste počet dětí v mateřských školách, je logické, že za několik let se právě tyto děti dostanou do věku, kdy budou navštěvovat školy základní. Právě toto se označuje za demografické prognózy (kapitola 3.5).

Literatura

ŠEVČÍK, Stanislav. 2007. Demografie. Vyd. 1. Praha: Vysoká škola aplikovaného práva. 126 s. ISBN 978-80-86775-16-6 (váz.).

KLUFOVÁ, Renata - POLÁKOVÁ, Zuzana. 2010. Demografické metody a analýzy : demografie české a slovenské populace. Vyd. 1. Praha: Wolters Kluwer Česká republika. 306 s. ISBN 978-80-7357-546-5 (brož.).

HAMPL, Martin. Geografická organizace společnosti a transformační procesy v České republice. 1.vyd. Praha: DemoArt, cop. 1996. 395 s. ISBN 80-902154-2-4.

SYROVÁTKOVÁ, Jaroslava. 2011. Cestovní ruch v Libereckém kraji. Vyd. 1. Liberec : Technická univerzita. 156 s. ISBN 978-80-7372-704-8 (brož.).

HULÍK Vladimír, TESÁRKOVÁ Klára. 2009. Dopady demografického vývoje na vzdělávací soustavu v České republice. [Online]. Dostupné z: http://www.orbisscholae.cz/archiv/2009/2009_3_01.pdf

HRNČIAROVÁ, T., MACKOVČIN, P. a kol. 2009. Atlas krajiny České republiky. Ministerstvo životního prostředí ČR a Výzkumný ústav Silva Taroucy pro krajinu a okrasné zahradnictví, v. v. i., Praha. 352 s.

HOROVÁ, M. 1987. Atlas obyvatelstva Československé socialistické republiky. Geografický ústav ČSAV, Praha.

HOROVÁ, M. 1984. Atlas ze sčítání lidu, domů a bytů. Geografický ústav ČSAV, Brno.

KUČERA, Milan; SRB, Vladimír. 1962. Atlas obyvatelstva ČSSR. 1. vyd. Ústřední správageodézie a kartografie, Praha. 91 s.

ONDRÁČKOVÁ Alena. 2008. Systém financování regionálního školství. Bakalářská práce. Univerzita Pardubice, Fakulta ekonomicko-správní. 52 str.

SENDEROVÁ Iva. 2010. Kartografický projekt demografických map vybraného území. Bakalářská práce. Masarykova Univerzita, Přírodovědecká fakulta. 48 s.

Český statistický úřad, Krajská správa Liberec. 2010. Statistická ročenka Libereckého kraje 2010. Liberec. 376 s. Souborné informace. Informace o regionech, městech a obcích. ISBN 80-250-1362-6 (brož.).

ČSÚ. 2005. Školství. [Online]. Dostupné z: [z:cz/xl/edicniplan.nsf/t/0E003E3738/\\$File/44.doc](http://www.czso.cz/xl/edicniplan.nsf/t/0E003E3738/$File/44.doc)

ČSÚ, 2005, Demografický vývoj Libereckého kraje 2005. [Online]. Dostupné z: [http://www.czso.cz/xl/edicniplan.nsf/t/AE002A5FAE/\\$File/03.pdf](http://www.czso.cz/xl/edicniplan.nsf/t/AE002A5FAE/$File/03.pdf)

ČSÚ. 2011. Předběžné výsledky SLDB 2011 za Liberecký kraj. [Online]. Dostupné z: <http://www.czso.cz/xl/redakce.nsf/itisk/8A00416EF9>

ČSÚ. 2010. Základní tendence demografického, sociálního a ekonomického vývoje v Libereckém kraji. [Online]. Dostupné z : www.scitani.cz/csu/2011edicniplan.nsf/t/FD004450

Krajská správa ČSÚ v Liberci. 2006. Populační analýza Libereckého kraje. [Online]. Dostupné z: [www.liberec.czso.cz/xl/edicniplan.nsf/t/0E002A2666/\\$File/22.doc](http://www.liberec.czso.cz/xl/edicniplan.nsf/t/0E002A2666/$File/22.doc)

Krajská správa ČSÚ v Liberci. 2009. Analýza stavu dopravy na území Libereckého kraje. [Online]. Dostupné z: <http://www.kraj-lbc.cz/public/doprava/analyzaLK09/22.html>

Krajská správa ČSÚ v Liberci. 2006. Analýza Libereckého kraje. [Online]. Dostupné z: www.kraj-lbc.cz/.../priloha_c2_sur_lk_analyza_lk_1539d81e3d.rtf

Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy České republiky. 2008. Financování regionálního školství. [Online]. Dostupné z: aplikace.msmt.cz/doc/KTIVFinancovani
upravene.doc

UIV. 2009/2010. Struktury systémů vzdělávání a odborné přípravy v Evropě. [Online]. Dostupné z: http://eacea.ec.europa.eu/education/eurydice/documents/eurybase/structures/041_CZ_CS.pdf

ČESKO. ©2006. MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ , MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY. MŠMT: Ministerstvo, školství, mládeže a tělovýchovy. [Online]. Dostupné z: <http://www.msmt.cz/>.

Demografický informační portál. © 2004-2009. [Online]. Dostupné z:
<http://www.demografie.info>.

Krajský úřad Libereckého kraje. 2010. Geografická data, bodové vrstvy mateřských a základních škol.

MSMT. 2002. Atlas školství. Brno: P.F. art.

ArcČR 500 (ARCDATA PRAHA s.r.o.); administrativní mapa Libereckého kraje (podklad).